

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FIKİH SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN MUSÂFAHA VE MUÂNKA

KÜBRANUR CÜNİ TÜRKMEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi. Hasan ŞAHİN

SİNOP – 2024

TEZ KABUL

Kübranur CÜNİ TÜRKMEN tarafından hazırlanan “**Fıkıh Sosyolojisi Açısından Musâfaha ve Muânaka**” başlıklı bu çalışma, **15.02.2024** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. İbrahim TÜFEKÇİ
Sinop Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi

İmza

**Üye
(Danışman)**

Dr. Öğr. Üyesi Hasan ŞAHİN
Sinop Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi

İmza

Üye

Doç. Dr. Abdulkadir TEKİN
Amasya Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi

İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Fadime DİRİK

.....

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Kübranur CÜNİ TÜRKMEN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FIKİH SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN MUSÂFAHA VE MUÂNAKA

KÜBRANUR CÜNİ TÜRKMEN

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ. HASAN ŞAHİN

Sözsüz iletişimde önemli bir yere sahip olan musâfaha karşılıklı tokalaşma olarak bilinirken, muânaka ise kişiler arasında kucaklaşma ve boynuna sarılma olarak ifade edilmektedir. Fıkıh sosyolojisi açısından musâfaha ve muânakanın incelendiği bu çalışma, çeşitli başlıklar halinde ele alınmıştır. Öncelikli olarak musâfaha ve muânaka kavramlarıyla ilintili olan kavramlar açıklanarak hangi durum ve zamanlarda yapıldığı ifade edilmiştir. Özellikle ilişkili olduğu selâmlaşma, sıla-i rahim ve seferîlik gibi kavramlar üzerinde durularak konunun genel çerçevesi çizilmiştir. Diğer bir başlıkta fikhî açıdan musâfaha ve muânaka kavramı mahremiyet sınırları içerisinde ifade edilmiştir. Son olarak musâfaha ve muânakanın toplumsal hayata yansımaları, kişiye sağladığı faydaları ve zararları değerlendirmeye çalışıldı. Toplumsal hayatta kendine önemli bir yer edinen tokalaşma ve kucaklaşma halinin kültürümüzdeki yerine değinerek örneklemeler yapılmıştır. Çalışmamızda musâfaha ve muânaka kavramı geniş bir perspektiften incelenerek ve bölümlere ayrılarak anlaşılabilirliğin artırılması hedeflenmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Fıkıh, Sosyoloji, Musâfaha, Muânaka, Selâm, Seferîlik, Mahremiyet.

10.01.2024, 51 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

MUSAFAHA AND MUANAKA IN TERMS OF FIQH SOCIOLOGY

KÜBRANUR CÜNİ TÜRKMEN

SINOP UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

SUPERVISOR: ASST. PROF. DR. HASAN ŞAHİN

In non-verbal communication, musafaha is known as the act of shaking hands, while muanaka is defined as the act of embracing and hugging someone's neck between individuals. This study, which examines musafaha and muanaka from the perspective of the sociology of fiqh, has been addressed under various headings. Firstly, concepts related to musafaha and muanaka have been explained, and the situations and times in which these concepts are applied have been expressed. The general framework of the subject was outlined, particularly by emphasizing concepts such as greeting, maintaining family ties, and traveling, to which it is related. Secondly, from a fiqh perspective, the concepts of musafaha and muanaka have been expressed within the boundaries of privacy. Finally, the study attempted to evaluate the reflections of musafaha and muanaka on social life, as well as their benefits and harms to individuals. Explanations were made by touching on the importance of handshake and hugging in our culture, which have an important place in social life. In this study, the aim is to enhance understandability by examining the concepts of musafaha and muanaka from a broad perspective and dividing them into sections.

KEYWORDS: Fiqh, Sociology, Handshaking, Muanaka, Salaam, Traveling, Privacy.

10.01.2024, 51 Page

TEŐEKKÖR

Çalışmamda bana rehberlik eden, kendisiyle iştişarelerde bulunduğumuz ve bu yolda durakladığım dönemlerde devam etmem gerektiğini hatırlatan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan Şahin'e destekleri, katkıları ve ufkumu açan rehberliği için teşekkür ederim. Aynı zamanda tezi yazma sürecimde her daim beni destekleyen ve yanımda olan sevgili eşim Enes Malik Türkmen'e; dualarını biz çocuklarından esirgemeyen sevgili annem, babam ve kardeşime; aile bildiğim kayınvalidem ve kayınpederime sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	2
1.5. Araştırmanın Kaynakları.....	3
2. MUSÂFAHA VE MUÂNAKA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	4
2.1. Musâfahanın Tanımı	4
2.2. Muânakanın Tanımı	5
2.3. Selâmın Tanımı	8
2.4. Sıla-i Rahimin Tanımı.....	12
2.5. Seferîlik ve Muânaka İlişkisi	16
3. MUSÂFAHA VE MUÂNAKANIN MAHREMİYET İLE İLİŞKİSİ	17
3.1. Âyet ve Hadislerde Mahremiyet	19
3.2. Farklı Cins Bireyler Arasında Musâfaha ve Muânaka	22
3.3. Aynı Cins Bireyler Arasında Musâfaha ve Muânaka	25
3.4. Yetişkinler ile Çocuklar Arasında Musâfaha ve Muânaka	25
4. MUSÂFAHA VE MUÂNAKANIN TOPLUMSAL HAYATA YANSIMASI.....	29
4.1. Musâfaha ve Muânakanın Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi	30
4.2. Musâfaha ve Muânakanın Karşılaştırılması.....	32
4.3. Musâfaha ve Muânakanın Psikolojik Yansıması	33

4.4. Cami Kùltüründe Musâfaha ve Muânaka	35
4.5. Çalışma Hayatında Musâfaha ve Muânaka	37
4.6. Eğitim Öğretim Alanında Musâfaha ve Muânaka	39
4.7. Yaşlı ve Engelli Bireyler ile İletişimde Musâfaha ve Muânaka	42
SONUÇ	45
KAYNAKLAR	47
ÖZGEÇMİŞ	51

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

a.s	: Aleyhisselâm
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
ed.	: Editör
No.	: Numara
nşr.	: Neşreden
öl.	: Ölümü
r.a.	: Radıyallahuanh
r.anhâ	: Radıyallahu anha
s.a.s.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri

1. GİRİŞ

İslâm'da karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörüyü artıran davranışlar onaylanmış ve tasvip edilmiştir. Çalışmada insanların sosyal bir varlık olması ve kişiler arası sözsüz iletişimin göstergesi olan tokalaşma, kucaklaşma ve boynuna sarılmanın Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde gerçekleşen örnekleri ifade edilecektir. Çalışmanın amacı “musâfaha” ve “muânaka” kavramlarını, ilintili kavramlarla beraber açıklayarak daha iyi anlaşılmasını sağlayabilmektir. Konunun selâmlaşma, seferîlik ve sıla-i rahim kavramları ile ele alınması musâfaha ve muânaka kavramlarının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Toplumsal alanlarda gerek iş hayatı gerek akrabalık ilişkileri gerekse sefer dönüşleri vb. durumlarda insanların sık bir şekilde yaptığı, birbirleriyle tokalaşma ve kucaklaşma eylemleri, bazı durumlarda olumlu bazı durumlarda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu iki kavramın yanlış veya eksik algılanması sebebiyle bu çalışmamızı yapmaya ihtiyaç duyduk. Ayrıca fıkıh sosyolojisi açısından musâfaha ve muânaka kavramları hakkında herhangi bir araştırmanın yapılmamış olması bizleri bu konu hakkında çalışma yapmaya teşvik etmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Fıkıh sosyolojisi açıdan ele aldığımız musâfaha ve muânaka kavramları, ilintili olduğu kavramlar ile ele alınarak mahremiyet sınırları ifade edilmeye gayret gösterilecektir. Her ikisinin de aynı anda ele alınması, konunun anlaşılması açısından son derece önemlidir. Son olarak ise toplumsal hayatta bu iki kavramın yansıması ve kullanım alanlarını ifade ederek çalışmamızı sonlandıracağız.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Çalışmamızı bizim için değerli kılan en önemli noktası, sözsüz iletişimde en çok kullanılan dilin; tokalaşma, sarılma ve kucaklama fiilinin olmasıdır. Bu yapılan davranış, kişiler arasında oluşan bazı olumsuzluklara, yanlış anlaşılmalara ve mahremiyet ihlallerine sebep olmakta ve bu da toplumda yanlış bir algının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle söz konusu davranış üzerine araştırma yapmayı

uygun gördük. Araştırmamızın amacı ise basit bir iletişim aracı olarak görülen musâfaha ve muânakanın sözsüz iletişimde kullanım alanlarına dikkat çekmektir. Aynı zamanda mahremiyet ihlallerine sebep olduğu düşüncesiyle fıkıh sosyolojisi açısından bu durumu değerlendirmek kanaatiyle bu konu üzerine tezimizi yazmaya karar verdik.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda metot olarak kaynakları araştırma, tarama, örnekleme, yorumlama ve sentez yapma gibi yöntemler kullanılarak konunun daha iyi anlaşılması için gayret edilmiştir. Konumuz için gerekli olan materyalleri elde edebilmek amacıyla ilgili alan yazın taraması yapılmıştır.

Araştırmamızda giriş bölümünde çalışmamızın konusu, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları ele alınmıştır. Birinci bölümde musâfaha ve muânaka kavramlarının ilişkili olduğu kavramlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde musâfaha ve muânakanın mahremiyet başlığı adı altında sınırları çizilmeye çalışılmış olup üçüncü bölümde toplumsal hayata yansımından bahsedilmiştir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmamıza konu olan fıkıh sosyolojisi açısından musâfaha ve muânaka kavramlarının geniş bir yelpazesi bulunmaktadır. Bu eylemler, sosyal hayatta sık sık iletişim kurarken kişilerin yaptığı birer davranıştır. Gündelik yaşam tarzımızda bu durumla karşı karşıya gelebilme ihtimalimiz çok yüksektir. Ancak bu eylemlerin kimler arasında yapılabileceği ise tartışılmaya müsait bir konudur. Bizler de çalışmamızda bu konu üzerine giderek araştırmamızı tamamlamaya çalıştık. Fakat araştırmamızı gerçekleştirirken uygulama alanının fazla olmasına rağmen özellikle muânaka kavramı üzerine herhangi bir çalışmanın olmaması yahut var ise de sınırlı olmasından dolayı zorlandığımız noktalar olmuştur. Bunun sebebi, ilk bakışta konunun basit bir konu olarak görülmesinden kaynaklıdır. Toplumda çok sık uygulanan bir iletişim aracı, sevgi ve muhabbetin göstergesi konumuna gelen tokalaşma ve kucaklaşma halinin her ne kadar geniş bir yelpazesi olsa da kaynak bakımından yeterli düzeyde başvuru aracının olmaması sebebiyle sıkıntılar yaşadık. Ancak kaynakları en verimli şekilde kullanarak konunun fikhî ve sosyolojik boyutunu ortaya koymaya çalıştık.

1.5. Araştırmanın Kaynakları

Tezimizin konusu “Fıkıh Sosyolojisi Açısından Musâfaha ve Muânaka” olması sebebiyle başvurduğumuz kaynaklar; İslam’ın kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim, hadisler, İslam hukuku alan yazınındaki temel kitaplar, İslam düşünürlerinin eserleri, konu ile alakalı güncel kitaplar, dergiler ve makalelerden oluşmaktadır.

2. MUSÂFAHA VE MUÂNAKA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1. Musâfahanın Tanımı

İnsanların genelde dostluk, sevgi, anlaşma, tebrik ve bağlılık gibi duyguların ifadesi olarak el sıkışmaları birçok kültürde bulunan bir uygulamadır. Tokalaşmanın Arapça karşılığı olan musâfaha “bir şeyin yan tarafı” anlamındaki safh kökünden türemiştir. Tokalaşmada eller karşılıklı avuç içleri birleşecek şeklinde tutulduğundan buna musâfaha denilmiştir.¹ İslam kültüründe Müslüman kardeşliğini güçlendirmek için selâmlaşmaya ve tokalaşmaya önem verilmiştir. Aynı zamanda da iletişimde bir hitap şekli olarak bilinmektedir. Kişi en çok ellerini kullanarak bir şeyler ifade etmeye çalışır. Eli ve dilini beraber, aynı anda kullanan kişi kendini ifade edebilir; diliyle selâm vererek eliyle tokalaşarak iletişim kurar.

Hadislerde musâfaha konusunu Katâte'nin naklettiği şu haberden açıklayabiliriz: “Hz. Enes’e (r.a.) sordum ‘Resûlullah’ın (s.a.s.) Ashâbı arasında musâfaha var mıydı?’ Bana: ‘Evet’ diye cevap verdi.”² Bu hadis bize ashâb arasında musâfahanın yapıldığını ifade etmektedir.

Hz. Bera'nın (r.a.) nakline göre: “Resûlullah (s.a.s.) iki Müslüman karşılaşır musâfahada bulununca ayrılmadan önce (küçük günahları) mutlaka affedilir”³ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bu hadisinde musâfaha yapma esnasında kişinin küçük günahlarının affedileceğine dair bir müjde vermektedir.

Enes'in (r.a.) nakline göre Yemen halkı Medine'ye gelince Resûlullah (s.a.s.): “Size yemen halkı geldi, el sıkışmayı başlatan onlardır” buyurmuştur.⁴ Bu hadiste musâfahanın tarihçesi hakkında küçük bir bilgi vermektedir.

¹ Nebi Bozkurt, “Tokalaşma” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/217-219.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, nşr. İbrâhîm Canan (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 10/190. “İsti'zân”, 27 (No. 2730); Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, nşr. İbrâhîm Canan (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 8/43. “İsti'zân”, 31 (No. 2730).

³ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, nşr. İbrâhîm Canan (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 5/104. “Edeb”, 153 (No. 5211); Tirmizî, “İsti'zân”, 31 (No. 2729).

⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 143.

Tirmizî'nin İbnu Mes'ud'tan (r.a.) nakline göre Hz. Peygamber (s.a.s.): “Musâhafâ etmek üzere Mü'min kardeşin elinden tutulması selâmlaşma cümlesindendir” buyurmuştur.⁵ Buna göre selâmlaşmanın diğer şekli musâfaha olmaktadır.

Buraya kadar zikredilen hadisler musâfahanın var olduğunu, tarihçesini ve nasıl yapılacağını ifade etmektedir. Bunlar yapılırken örnek uygulamaları ve musâfahanın yapılması gerektiğini hadislerden görmekteyiz.

İnsanî ilişkilerin bir yönü olan, sevgi ve saygı tezahürü olarak kabul edilen el sıkışma, sarılma ve kucaklaşma gelenek ve göreneklere göre farklılaşmakta ve farklı anlamlar ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinden de anlaşılacağı üzere Müslümanlar arasında tokalaşma Arapça ismiyle musâfaha tasvip edilmiştir. İnsanların uygun vesilelerle sevgi ve saygı belirtisi olarak tokalaşması, kucaklaşması, akrabalık ve komşuluk ilişkileri gibi ilişkilerinin olumlu seyretmesi için yerinde bir zaman diliminde yapıldığında uygun bir davranışa dönüşmektedir. Bu davranış hali iletişimin ilk basamağını oluşturmaktadır. Selâmlaşmanın, iletişimin ilk unsuru olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda kişiler arası diyalogların başlangıcı olarak ifade edilmektedir. Selâmlaşma gibi musâfahanın da yeri iletişimde önemli bir konumdur. Musâfaha kültürünün Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde de olduğunu görmekteyiz.

2.2. Muânakanın Tanımı

Muânaka, sözlükte “kucaklaşmak, boynuna sarılmak” anlamındadır.⁶ Kucaklaşma, mü'minler arasında sevginin bir ifadesi olarak yerleşmiş olan muâşerat kurallarından biridir.

İbn Manzûr'a göre (öl. 711/1311) muânaka kavramı, “bir şeye sıkıca tutunmak, ondan ayrılmamak” ve “boynunu onun boynuna yaklaştırmak” anlamlarına gelmektedir. İbn Manzûr, “muânaka” kelimesinin eş anlamlısı “i'tinâk” kelimesinden daha özel bir anlam ifade ettiği yönünde görüşlere yer vermiş ve muânakanın sevgi göstergesi olarak

⁵ Tirmizî, “İsti'zân”, 31.

⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Yayınevi, 2015), “Mu'ânaka”, 384.

birine sarılmak, “i’tinâk”ın ise düşmanca boğaza sarılmak anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁷

Muânaka kelimesini incelediğimizde samimiyetin bir ifadesi olarak gösterilen duygu durumu olduğunu söyleyebiliriz. Bu kelimenin “i’tinâk” kelimesi ile birbirinden ayrılan noktası ise birinin düşmanca sarılma ifadesi anlamı taşıırken diğerinin iletişim kurma esnasında gerçekleşen muhabbet ve sevgi göstergesi anlamı taşımasıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere karşılıklı sevgi ve iletişimin sonucu gerçekleşen bir durumdur.

Hiz. Âişe (r.anhâ) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) odamda iken Zeyd İbnu Hârise (r.a.) geldi ve kapıyı vurdu. Resûlullah (s.a.s.) üzerindeki örtüsünü sürüyerek kalktı. Zeyd’i (r.a.) kucakladı ve öptü.”⁸

Zeyd’in (r.a.) gelişini alışılmış bir geliş değildir. Seriyeye ya da gazveden dönüşüdür. Resûlullah (s.a.s.), O’nu birçok gazveye komutan yapmıştır. Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Zeyd’in (r.a.) istisnâ bir saatte Resûlullah’ın (s.a.s.) kapısını çalmış olması ve Resûlullah’ın (s.a.s.) örtüsüyle birlikte kapıya doğru hızla yönelmesi Zeyd’in (r.a.) gelişinden duyduğu sevinci ifade eder niteliktedir. Hiz. Âişe’nin (r.anhâ), Resûlullah’ı (s.a.s.) daha önce böyle görmediğini ifade etmesi Zeyd’i (r.a.) bir an önce görme isteğinden kaynaklanmaktadır. Uzun zamandan bu yana görmediği kişi Zeyd’dir (r.a.) ve ona karşı duyulan muhabbet özleminin bir yansıması olarak Resûlullah (s.a.s.) böyle bir tepki vermiştir. Muânakanın bu durumda gerçekleşme sebebi bir özlemin, merakın ve sevginin dışa vurmasıdır. Bu örneği bir sefer dönüşü ya da gazve dönüşü olarak düşünüp algılamak yanlış bir düşünce gibi görülebilir. Buradaki durum, bir sefer dönüşü sonrası duygusal bir bağın oluşması ve yansımasıdır.

Kucaklaşmanın sünnetten başka örnekleri de vardır. Hiz. Enes’in (r.a.) nakline göre: “Ashâb birbirleriyle karşılaşınca musâfaha ederler (tokalaşırlar), seferden gelince de kucaklaşırlardı.”⁹ Hadis, ashâbın birbirleriyle karşılaşınca musâfaha yaptıklarını, uzaktan gelince de birbirleriyle kucaklaştıklarını açıkça ifade etmektedir. Karşılaşınca musâfaha yapılması, iletişimin başlangıcında selâmlaşmanın bir örneğidir. Musâfaha yapıldıktan sonra iletişimin en önemli adımı atılmış olur. Örnekten de anlayacağımız

⁷ Ebü'l-Hüseyn İbn Faris Ahmed b. Faris b. Zekeriyya el-Kazvini er-Razi, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luğa*, nşr. Abdusselâm M. Hârûn (Kahire: 1389/1969), 4/159.

⁸ Tirmizî “İsti’zân”, 32 (No. 2733).

⁹ Tirmizî, “İsti’zân”, 32 (No. 2733).

üzere sefer dönüşü muânaka yapılması özlem duygusunun yaşanması ve muhabbetin şekil bulmuş halidir. Rivayet edilen hadisten Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde de gerçekleşmiş olduğunu görmekteyiz.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.s.), Hz. Ali’nin (r.a.) oğlu Hasan’ı (r.a.) öpmüştü. Bunun üzerine Akra ibn Habis (r.a.): ‘Benim on tane çocuğum var fakat bunlardan hiçbirini öpmedim’ dedi. Resûlullah (s.a.s.) ‘Merhamet etmeyene merhamet olunmaz’ buyurdu.”¹⁰ Hadisten anlaşılacağı üzere anne ve babalar, evlatlarına şefkat ve merhametle muamele etmeli ve onlara sarılıp kucaklamalıdır.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) davranışında da canlı olarak bu örneği görüyoruz. Torununa karşı yaklaşımını, anne ve babaların çocuklarına ve torunlarına göstermiş olduğu davranışa örnek olarak gösterebiliriz. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) torununu öpmesini şaşkınla karşılayan bir sahabenin söylediği cevap sonrasında “merhamet etmeyene merhamet olunmaz” diyerek Hz. Peygamber’in (s.a.s.) cevap vermesi, durumun önemini izah etmektedir. Çocuklar, her zaman en çok sevmeye ve sevmeye ihtiyaç duyan kişilerdir. Bu sevgiyi ve merhameti ailelerinden, yakınlarından, akrabalarından ve çevresinden görmeleri gerekmektedir.

İbn Ömer (r.a.), naklettiği bir hadisin bir bölümünde şöyle der: “Peygamber’e (s.a.s.) yaklaştık ve elini öptük.”¹¹ Rivâyetten anlaşılacağı üzere sahabenin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) elini öptükleri ifade edilmiştir. Bu olay için hadisin şerhine baktığımızda bir gazve veya sefer dönüşü cephede gerçekleşen bazı olayları İbn Ömer’in (r.a.) Peygamberimize (s.a.s.) anlattıktan sonra özel bir durum olan el öpme hadisesini anlatır. Bu durumun ise özel bir durum sonucunda gerçekleştiği bilinmektedir.

Konuyu özetleyecek olursak hadislerde geçen birbirine sarılma ve kucaklaşma eylemi serisi ve gazve sonucu gerçekleşmiştir.

¹⁰ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, nşr. İbrâhim Canan (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 7/261. “Fedâil”, 65 (No. 2318); Tirmizî, “Birr”, 12 (No. 1912).

¹¹ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 106 (No.2647).

2.3. Selâmın Tanımı

“Selâm” kelimesi, mastar olup “açık ve gizli bütün afetlerden, noksanlıklardan, kerih görülen şeylerden selâmet bulma, emin olma” gibi anlamlara gelmektedir.¹²

Selâm kavramı; maddî, manevî her türlü zarar ve kötülüklerden uzak kalmak, esenlik, selâmet ve kurtuluş anlamlarını bir bütün olarak karşılayan bir terimdir. Selâm, birbirleri ile karşılaşan her Müslümanın dostluk, sevgi, iyi dilek ve iyi temennilerini ifade etmek amacıyla söyledikleri ya da yazdıkları “es-selâmu aleyküm” ya da “selâmünaleyküm” şeklindeki dua cümlesidir ve “selâm size” anlamına gelmektedir.¹³

Selâm vermek nezaketin göstergesi, iletişimin ilk basamağıdır. Aynı zamanda topluma karşı yapılan görevlerimizdendir. Çünkü; insanlık topluluklar halinde yaşar. Her insan bir şehrin ferdi, bir ailenin üyesi ya da varlığı itibariyle toplumun bir parçasını oluşturan en önemli yapısıdır. Bu nedenle her daim insanlar farklı alanlarda farklı kültürlerde farklı zaman ve mekânlarda birbirlerine maddi ve manevi olarak ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçları karşılarken karşılıklı olarak etkileşim ve iletişim kurmak zorundadırlar. Etkileşim ve iletişimin sağlıklı olması için ise öncelikle birbirlerine karşı sözlü ve fiili olarak bir hareket göstermeleri gerekir. Bu hareket sözlü olarak başladığında iletişimin en önemli basamağı olan selâmlaşma devreye girer. Fiili olarak başladığında ise beden dilini kullanarak tokalaşıp sarılıp kucaklaşabilirler.

Öncelikle insanlar birbirlerine selâm vererek iletişimin ilk adımını atmış olurlar. Ardından ise musâfaha ve muânaka gerçekleşir. Selâmlaşma ve muânaka bir eylem olarak teferruat gibi görünse de aslında toplumun bir ferdi olan insanın, karşılaştığı kişilerden zarar gelmeyeceği hususunda emin olmasını ve dolayısıyla kendini güvende hissetmesini sağlayacaktır. Netice olarak da selâmlaşma hali, insanlar arasında birlik ve beraberliğe dönüşecek, bir yakınlığın ve muhabbetin oluşmasına katkı sunacaktır.

Birbirleriyle daha önce hiç karşılaşmamış kişilerin herhangi bir ortamda karşılaştıklarında nezaketen karşıdaki kişiye selâm vermesi ya da selâmını alması sonucu iletişimin temelleri atılmış olur. Ardından gerçekleşen musâfaha (tokalaşma) ve muânaka (kucaklaşma) da dostluğun sembolü olan bir selâm biçimidir.

¹² Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'an* (Beyrût: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 268.

¹³ Muhammet Bilal Tolan, *Kur'an'da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 9.

Selâmın ehemmiyeti ile ilgili ayetler şu şekilde geçmektedir: “*Ey İman Edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, sahiplerinden izin almadan, selâm vermeden girmeyin...*”¹⁴

“*Evlerinize girdiğiniz vakit, Allah tarafından bolluk bereket ve esenlik dileyerek, birbirinize mutlaka selâm verin...*”¹⁵

“*İbrâhim’in (a.s) meleklerden ağırladığı misafirlerinin haberi sana geldi mi? O elçiler İbrâhim’e (a.s) gelip ona selâm verdiklerinde size de selâm olsun demişti...*”¹⁶

“*Bir selâm aldığınızda daha güzel bir selâm ile karşılık verin veya en azından benzeri ile...*”¹⁷

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere yüce Allah selâm vermenin ve almanın önemini ifade etmiştir.

Sünnette ise “selâm” şu şekilde geçmektedir:

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.), İslâm toplumunun oluşumu ve devamındaki yeri şek ve şüpheden uzak önemli bir alana sahiptir. Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) başından itibaren İslam toplumu içindeki konumu ve yeri, vahiyde ifade edilen hususların insan fiili olarak nasıl görüldüğünü ifade etmesi açısından, vazgeçilmez bir önemi var olmuş ve tarih boyunca bu önemini hem muhafaza etmiş hem de onun sahip olduğu bu önem Müslümanlar tarafından takdir edilmiştir.¹⁸

Hadis kaynakları incelenip bakıldığında: “Selâm”ın geçtiği birçok hadis karşımıza çıkmaktadır. Bu hadislerin çoğunluğunun Buhârî ve Tirmîzî’de “İsti’zân” başlığı altında, Müslim’de “Selâm”, Ebû Dâvud’da “Edep” başlığı altında ifade edildiğini görmekteyiz. Bu hadisleri genel bir araştırmaya tabii tuttuğumuzda bunların özellikle “tahiyye” anlamında kullanıldıklarını, “bunun yanında barış, güven, başkalarından güven içinde olmak”, anlamlarına da geldiklerini görürüz. Yine bu hadislerde selâm her daim teşvik edilmekte, Kur’ân-ı Kerîm’de icmalî olarak emredilen fakat nasıl yapılması gerektiği hakkında bilgi verilmeyen hususlar, Hiz. Peygamber (s.a.s.) tarafından tafsîl edilmekte ve sınırları çizilmektedir.¹⁹

¹⁴ Hayrettin Karaman vd. *Kur’an Yolu Meâli* (İstanbul: DİB Yayınları, 2020), Nûr 24/27.

¹⁵ Nûr 24/61.

¹⁶ ez-Zâriyât 51/24-25.

¹⁷ en-Nisâ 4/86.

¹⁸ Tolan, *Kur’an’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, 21.

¹⁹ Tolan, *Kur’an’da Selâm Kavramının Semantik Analizi*, 28-29.

İbn-i As'ın (r.a) nakline göre bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) "İslâm'ın hangi özelliği daha hayırlıdır?" diye sorar. Resûlu Ekrem (s.a.s.): "Yemek yedirmen ve tanıdığın tanımadığın herkese selâm vermendir"²⁰ buyurur. Buradan da anlayacağımız üzere Hz. Peygamber (s.a.s.), İslâm'ın hayırlı olan özelliklerinden birinin selâm vermek olduğunu hadisinde ifade etmiştir.

Esmâ bintu Yezid (r.anhâ) anlatıyor. "Resûlullah (s.a.s.) bir grup kadına uğramıştı, selâm verdi."²¹ Burada yine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) selâm verdiğini görmekteyiz.

Resûlullah bir başka rivayete göre: "Eliyle selâmlamıştır."²² Bu hadislerden anlaşılacağı üzere Resûlullah'ın (s.a.s.) rastladığı kadınlara da selâm verdiğini anlaşılmaktadır.

Ebû Dâvûd'dan nakledilen rivayete göre: "Bir cemaat giderken, yeri gelince içlerinden bir kişinin selâm vermesi yeterlidir." Oturanlar adına da bir kişinin mukabelesi yeterlidir.²³ Hadisten anlaşılacağı üzere cemaat hâlinde bulunduğu takdirde selâm vermede gerekse mukabelede bulunmada bir kişi yaptıktan sonra cemaatten vazife düşer.

Hadislerde selâmlaşmanın nasıl olacağı, adâbı ve kimlerin kimlere selâm vereceği hususları açıklamalı olarak beyan edilmiştir. Burada yer verilen hadislerde selâmın önemi vurgulanmış ve hangi topluluklara selâm verileceği de belirtilmiştir.

Bir hadisinde Resûlullâh'ın (s.a.s.) yanına gelen bir adam "es-selâmu aleyküm" der ve oturur. Hz. Peygamber (s.a.s.) mukabele ettikten sonra "on (sevap kazandı)" der. Sonra birisi daha gelir ve "rahmetullah" lafzını da ilave ederek selâm verir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona da mukabele ettikten sonra "yirmi (sevap kazandı)" der. Rahmet ve bereket lafızlarını ilave ederek selâm veren üçüncü bir şahsa ise "otuz (sevap kazandı)" der.²⁴ İfade edilen hadiste, kazanılan sevabın dereceleri anlatılmıştır.

Bir hadiste: "Bir Müslüman'ın Müslüman kardeşi için şu beş şeyi yapması üzerine vaciptir" denilirken, ilk sırada "selâmına karşılık vermek" yer alır.²⁵

²⁰ Buhârî, "İsti'zân", 9.

²¹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 148 (No. 5204).

²² Tirmizî, "İsti'zân", 9 (No. 2698).

²³ Ebû Dâvûd, "Edeb", 152 (No. 5210).

²⁴ Tirmizî, "İsti'zân", 2 (No. 2690); Ebû Dâvud, "Edeb", 143 (No. 5195).

²⁵ Müslim, "Selâm", 3.

İfade ettiğimiz hadislerin dışında eve giren kimsenin selâm vermesi, çocuklara selâm verilmesi, erkeğin kadına, kadının erkeğe selâm vermesi, ortamdan ayrılırken selâm vermek, bir yere tekrar girip çıkan veya aralarına belli bir zaman girmesi sebebi ile birbirleriyle tekrar karşılaşan kimselerin selâm vermeleri gibi konular çeşitli hadislerde yer almıştır. Var olan bu hadisleri araştırıp incelediğimizde, hadislerin Kur’ân-ı Kerîm’in zikredip geniş bir şekilde ayrıntıya girmediği konulara açıklık getirdiği görülmektedir.

Selâmlaşmayla birlikte tokalaşma ve kucaklaşma samimiyetin ve muhabbetin sembolüdür.²⁶ Karşılıklı iletişim haline selâmlaşmadan veya selâmın yayılmasından bahseden hadislerde selâm kavramı tahiyye, selâmet, barış ve güven anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca bazı hadislerde selâmın cennetle irtibatı kurulmuştur.

“Muhakkak ki Allah ‘Selâm’dır” hadisinde ise kavram, Allah’ın ismi olarak kullanılmıştır.²⁷ Gerek âyetlerden gerekse hadislerden anlaşılacağı üzere selâmı yaymak insanlar arasında dostluk, sevgi ve barışın oluşması ve yaygınlaştırılması için önemli bir yere sahiptir. Selâmlaşma, Müslümanların kalplerinin birbirlerine ısındırılması bakımından da son derece önemlidir. Bu açılarından İslâm toplumunda akraba, eş, dost ve ahabap tanıdık ya da tanımadık kimselere kısaca bütün Müslümanlara selâm vermek ya da almak sevgi, saygı ve samimiyet duygularının geliştirilmesi için gerekli görülmüştür.

Cahiliye döneminde de çeşitli sözler kullanılarak selâmlaşma yapılmaktaydı. Ancak selâmlaşmada sınıf farkının ve köleliğin yansması görülürdü. Selâm verirken bazı kurallara bağlı olan köleler, garipler ve zayıflar; selâm vermek zorunda olanlardı.

İslam dini, ortaya koyduğu eşitlik ve fazilet anlayışının gereğine uygun olarak bir selâmlaşma âdâbı oluşturmuştur. Sünnet ve örf bunun verilmiş şeklini “esselâmü aleyküm” ya da “selâmünaleyküm”, alınışını da “aleykümüsselâm, aleyküm selâm ve aleykümüsselâm ve rahmetullah ve berekatüh” şeklinde belirlemiştir. Selâmlaşma, Müslümanlar arasında bir sevgi, saygı ve kaynaşma aracıdır. Barış içinde olma işaretidir. Selâm verip alanlar birbirlerine Allah’tan “rahmet, bereket, iyilik ve esenlik,” dilemektedirler. Bundan dolayı selâmlaşma Kur’ân’da ve Sünnette teşvik edilmiş,

²⁶ Kadir Albayrak, “Selâm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/343.

²⁷ Buhârî, “İsti’zân”, 3.

hükmü ve âdâbı üzerine de alimler tarafından düşünülüp araştırılarak bu konuda açıklamalar yapılmıştır.”²⁸

Selâm, insanlar arasında sevgi, muhabbet ve dostluğun oluşması için mihenk taşı konumundadır. Hz. Peygamber (s.a.s) bir hadisinde: “Siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de gerçekten iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi sevebileceğiniz bir şeyi söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız”²⁹ buyurmuştur. Bu hadis, cennetin anahtarlarından biri olan selâmın önemine daha da dikkat çekerek insanlar arasında selâmın yayılmasının gerekliliğini ve önemini vurgulamıştır.

Ebû Hureyre’nin (r.a) nakline göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Allah Adem’i yarattığı vakit git şu oturan meleklerle selâm ver, selâmını nasıl karşılayacaklarını dinle. Çünkü senin ve çocuklarının selâmı o olacaktır buyurmuştur. Bunun üzerine Adem (a.s) meleklerle: Esselâmü aleyküm demiş. Melekler de: Esselâmü aleyke ve rahmetullah, karşılığını vermişler. Onun selâmına rahmetullahı tamlamasını ilave etmişlerdir.”³⁰

Bu rivayette karşılıklı selâmın ne şekilde olması gerektiği vurgulanırken; alan açısından da selâm almanın usulü öğretilmiştir.

Selâmlaşma ile aslında insanların içerisinde var olan ruhların birbirine yaklaşma ve iletişime geçme ihtiyacına da cevap verilmiş olmaktadır. Manevi değer olarak ve insanı mutlu etme potansiyeli açısından üst sıralarda bulunan selâm, güven, sevgi ve mutluluk duygularını da beraberinde getirir.³¹ Günümüzde yaygın olarak kullanılan selâmlaşma ifadeleri de “selâmünaleyküm, aleykümselâm, günaydın, hayırlı sabahlar, hoş geldin, iyi akşamlar, güle güle, hoşça kal vb.” ifadelerdir.

2.4. Sıla-i Rahimin Tanımı

Sıla-i rahim, kan ve evlilik yoluyla oluşan akrabalara ve yakınlarla iyilikte bulunma ve akrabalık bağlarını güçlendirip koruma gibi anlamları ifade etmektedir.³²

²⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2006), 2/107-108.

²⁹ Müslim, “İman”, 22 (No. 93).

³⁰ Buhârî, “Enbiyâ”, 1 (No: 6227).

³¹ Fatma Zehra Karakuş, *İletişim Psikolojisi Açısından Selâm* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 19.

³² Muhammed b. Mükrim b. Ali Ebu'l-Fazl Cemâleddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrût: Dâru

Akrabalık bağlarını yaşatmayı, akrabaların birbirini ziyaret etmesini ve iyi ilişkiler kurmasını ifade eden ahlâk teriminin adı sıla-i rahimdir.³³ Sıla-i rahim ziyaretleri akrabalar arasında ilişkilerin kesilmemesini, dayanışmayı, birlik ve beraberliği sağlamaktadır. Birbirini özleyen akrabalar bir araya geldiklerinde öncelikle hasret giderme biçimlerinden selâm vererek tokalaşarak ve kucaklaşarak birbirlerine karşı sevgilerini ve özlemlerini yansıtırlar. İslam dini, akrabalar arasındaki ilişkilere önem vermiş ve akrabalık ilişkilerinin kesilmemesini istemiştir.

*“Allah adaletli davranmayı, iyilik yapmayı ve akrabayı görüp gözetmeyi emreder. Her türlü hayâsızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. Düşünüp ders almanız için size böyle öğüt verir.”*³⁴ Mealindeki ayet, akrabalar arası olumsuz davranışları yasaklar ve birbirlerine karşı iyilik yapmalarını tavsiye eder niteliktedir.

Kur’ân’da kişinin yakınlarıyla arasındaki akrabalık bağına sınıksız tutmasını emreden birçok âyet bulunmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de sıla-i rahim konusunda gevşeklik gösterenler sert bir şekilde uyarılmaktadır: *“Onlar Allah’a söz verdikten sonra sözlerini bozarlar, Allah’ın korunmasını emrettiği bağı koparırlar ve yeryüzünde fesat çıkartırlar. İşte onlar lanete uğramışlardır ve cehennem de onlar içindir.”*³⁵ Yine başka bir âyetin mealinde şöyle geçmektedir: *“Onlar öyle kimselerdir ki iyice pekiştirdikten sonra Allah’a verdikleri sözden dönerler, Allah’ın birleştirilmesini emrettiğini ayırırlar, yeryüzünde fesat çıkarırlar. İşte sonunda zararlı çıkacak olanlar bunlardır.”*³⁶

Bu bağı koparmanın yeryüzünde fesat çıkaranların bir özelliği olduğu belirtilmektedir. İnsanlara verdiği sözden dönenlerin, yaptıkları anlaşmaları bozanların, akrabalarla ilişkiyi kesenlerin, yeryüzünde fesat çıkartıp insanların arasını bozan kimselerin bu kötü fiillerinden dolayı ahiret hayatında zarara uğrayacakları vurgulanmaktadır. İşte insanın sosyal sorumluluklarından bir tanesini oluşturan sıla-i rahim konusu, böylesine büyük bir öneme sahip olup kişi bu konuda dikkatli davranmalıdır. Çünkü âyet ve hadislerde bu konuya dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda insanlar arasındaki en önemli bağlardan biri olduğu ifade edilmiştir.

Sâdır, 1414), “rhm”, 12/231.

³³ Mustafa Çağrı, “Sıla-i Rahim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/ 112.

³⁴ en-Nahl 16/ 90.

³⁵ er-Ra’d 13/25.

³⁶ el-Bakara 2/27.

Bir başka âyette: “Allah’a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaş, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez.”³⁷ Âyeti Allah’a karşı kulluğun ifadesi olan iyiliğin anne babaya, yetimlere, akrabaya, komşuya ve yolcuya karşı yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Âyetlerden anlaşılacağı üzere akrabalar arası ilişkilerin nasıl olması gerektiği Kur’ân-ı Kerîm’de açık bir şekilde belirtilmiştir.

Hadislerde ise akrabalık ilişkileri şu şekilde geçmektedir. Abdullah b. Amr’ın (r.a.) nakline göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur. “Merhametliler, Rahmân’ın merhamet ettiği kimselerdir. Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin! ‘Rahim’ Rahmân’dan bir bağıdır. Kim onunla irtibatını sürdürür; kim de onu koparırsa Allah da o kimseyle ilişkisini koparır.”³⁸ Anlaşılacağı üzere akrabalar arası ilişkilerin kesilmesi hoş karşılanmamaktadır. Yüce Allah’ın o kişiyle ilişkisinin koparılacağı ifade edilmiştir.

Allah Resûlü (s.a.s.), insanların bu konudaki görevinin ehemmiyetini şöyle ifade etmektedir: “Allah’a ve ahiret gününe inanan misafirine ikramda bulunsun. Allah’a ve ahiret gününe inanan akraba ilişkilerini sürdürsün.”³⁹

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.), hangi amellerin cennete götüreceğini soran kişiye cevabı şöyle olmuştur: “Allah’a ibadet eder ve ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Namazı kılar, zekâtı verir ve sıla-i rahim yaparsın.”⁴⁰

Hadiste görüldüğü üzere sıla-i rahim hususu, namaz ve zekât gibi temel ibadetlerden sonra tavsiye edilerek bu sorumluluğun önemine dikkat çekilmiştir. Bu itibarla kişi, akrabalarıyla güçlü bir ilişki içerisinde kalarak bu ilahî bağı hayatının her safhasında sağlam bir şekilde canlı tutmalıdır.

Bu bağı kurulması sadece akrabalar arasındaki ilişkileri değil aynı zamanda kişinin Rabbiyle olan bağı da güçlü kılacaktır. Zira Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) bildirdiğine göre sıla-i rahim bağı arşa asılı olup (hâl diliyle) şöyle demektedir: “Benimle irtibatını

³⁷ en-Nisa 4/36.

³⁸ Tirmizî, “Birr”, 16 (No. 1925).

³⁹ Buhârî, “Edeb”, 85.

⁴⁰ Buhârî, “Zekât”, 1.

sürdürenle Allah da irtibatını sürdürsün. Benimle bağıni kesenden Allah da bağıni kessin.”⁴¹

Akrabalar arası ilişkinin kesilmesi neticesinde Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından insanlığa bir ikaz söz konusudur.

Sonuç olarak insanın toplumsal görevlerinden biri de dinî terminolojide sıla-i rahim diye isimlendirilen akrabalık bağlarını sağlıklı ve güçlü tutmaktır. Özellikle ulaşım araçlarının çok yaygın olduğu günümüz dünyasında bazı insanların yalnızlık yüzünden intihar etmeleri bu bağın önemini daha da ortaya koymaktadır.⁴² Çünkü iletişimin, medya ve teknolojinin bu denli geliştiği bir dünyada ve zaman diliminde insanların birbirinden habersizmiş gibi davranmaları pek mümkün görünmemektedir. Bu bağın önemi bu noktada daha belirgin bir hal alır. Zira teknoloji çağında insanlar eş, dost, akraba ve aile içerisinde birbirleri ile iletişimi kesmemeli ve türlü bahaneler altına sığınmamalıdır. Akrabaların birbirleri ile ilişkilerini kesmeyip devam ettirmeleri kişilerin ahlakî ve dinî bir görevidir.

Akrabalıkla ilgili daha önce sunduğumuz âyetler aslında sıla-i rahimin önemini ifade etmektedir. Özellikle Nisa suresinin ilk âyetinde Allah’a saygılı olmayı emreden ifadenin hemen ardından akraba haklarına riâyetin vurgulanmasını dikkate alan İslam âlimleri, diğer âyet ve hadisleri de birlikte yorumlayarak sıla-i rahimin farz; bunu terk etmenin de haram olduğunu bildirmişlerdir.⁴³ Sıla-i rahim, toplumsal hayatta ilişkilerin temel yapı taşı, insanların karşılıklı ve sağlıklı ilişkilerini oluşturur. Öncelikle ailelerin birbirleri ile ilişkileri, ardından akrabaların birbirleri ile ilişkileri ve sonrasında insanların yabancılarla ilişkileri toplumun düzeyini ifade eder. Sıla-i rahim, sırf akrabalarla iyi ilişkiler kurmak değildir. Bunun dışında komşularla iyi geçinme konusu bu kapsama girdiği gibi eşe dosta iyi davranmak hatta anne babanın dostlarıyla alakadar olmak da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Bu ilişkiler gerçekleşirken insanlar iletişimin başlangıcı olarak selâm vermeyi, musâfaha ve muânaka yapmayı bir başlangıç olarak kullanırlar. Öncelikli adım selâm

⁴¹ Müslim, “Birr”, 17.

⁴² Ayhan Gür, *Kur’ân-ı Kerîm’e Göre İnsanın Sorumluluğu ve Samimiyet ile İlişkisi* (Düzce: Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 89.

⁴³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *Câmi’ li-Ahkâm’l-Kurânve’l-Mübeyyin limâ Tezammenehu Mine’s-Sünneti ve Ayi’lKuran*, thk. Muhammed İbrâhim el-Hafnavî-Mahmud Hamid Osman (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2002), 6/14.

vermeştir. Ardından tokalaşarak samimiyetini ifade eder ve en belirgin sevgi ve özlem göstergesi olan muânaka ile bu durumu taçlandırırılar. Bu eylemler, sosyal hayatın bir parçası olmuşlardır. Konu itibari ile ne kadar sıla-i rahimi anlatmaya çalışmış olarak görünsek de asıl manada musâfaha ve muânakanın hangi durum ve şartlarda gerçekleşeceğini ifade etmeye çalıştık. Zira belli bir zemin ve mekân oluşmadan tokalaşma ve kucaklaşma gerçekleşmemektedir. Kişiler arasında akrabalık bağı bulunduğunda daha rahat hareket edip kendilerini daha net ifade edebilirler. Tokalaşma ve kucaklaşma ise en çok samimiyetin ileri derecede olduğı durumlarda iletişimin beden diline yansıması olarak görülür ve bu da pek ala sıla-i rahim yaparken görülebilir.

2.5. Seferîlik ve Muânaka İlişkisi

Seferîlik ve muânaka ilişkisinin daha iyi anlaşılması için seferîlik kavramının tanımının yapılması önem arz etmektedir.

Arapçada sefer veya müsaferet olarak adlandırılan seferîlik sözlükte; zahir olmak, açığa çıkmak, belli olmak, süpürmek, aydınlatmak ve mesafe kat etmek anlamlarına gelmektedir.⁴⁴ Yine başka bir ifade ile sefer; miktar tayin etmeksizin mesafe kat etmek manasına gelir. şer'an sefer; deve gidişi veya yaya yürüyüşü ile geceleriyle beraber üç gün ve daha fazla mesafeye gitmek maksadıyla yola çıkmak anlamına gelmektedir.⁴⁵

Yolculuğun sefer kavramıyla ifade edilmesinin nedeni; yolcunun yüzünde gölgelik perdesini kaldırması, onu güneş ile baş başa bırakması ve açık araziye çıkarmasıdır. Bu kavramın kullanılmasının bir diğeri nedeni ise yolculuk yapan kimselerin huylarını ve gizli kalan yönlerini ortaya koymasısıdır. İnsanlık, beşer olması hasebiyle kendisinde var olan eksiklikleri veya fazlalıkları zor hallerde gayr-i ihtiyari olarak daha belirgin bir şekilde ortaya çıkarabilmektedir. Bu vesileyle, “birisini tanımak istersen kendisiyle yolculuğa çık ki onu tanıyasın” denilmiştir. Sefer, aynı zamanda insanlara kendilerinde var olan eksikliklerin farkına varıp o eksiklikleri düzeltme fırsatını sunmaktadır.⁴⁶

⁴⁴ Arif Erkan, *el-Beyan* (İstanbul: Yasin Yayınları, 2006), “sefer”, 1386.

⁴⁵ Seyyid şerif Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifât*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 122.

⁴⁶ Yunus Vehbi Yavuz, “Seferîlik Şartları”, *Seferîlik ve Hükümleri İlmi Toplantı*, 5/10 (Haziran 1997), 291.

Biraz daha açıklayacak olursak dini ıstılahta sefer; belirli bir mesafeye gitmek ve orada belirli bir süre kalmak üzere yola çıkmak anlamına gelmektedir.⁴⁷

Bir rivâyette Şa'bi (r.a.) merhum anlatıyor. “Resûlullah (s.a.s.), Câfer İbu Ebî Talib'i (r.a.) karşıladı, kucakladı ve gözlerinin arasından öptü. İbnu Hişâm'ın kaydına göre Hz. Câfer'in (r.a.) bu yolculuğu Habeşistan dönüşüdür. Resûlullah (s.a.s.) onu Habeşistan'a hicret edenlerin sözcüsü olarak Necâşi'nin yanına göndermişti. Orada hizmetini tamamlayıp dönen Hz. Câfer (r.a.), Hayber'in fethedildiği gün Resûlullah (s.a.s.) ile karşılaşır. Onu görmekten son derece memnun kalan efendimiz, kucaklayıp öptükten sonra: ‘Bilemiyorum hangisi sebebiyle sevineyim. Hayber'in fethiyle mi Câfer'in (r.a.) gelişiyile mi’ buyurur.”⁴⁸ Bu olaydan da anlaşılacağı üzere Efendimiz iki şey için mutludur. Bunlar Hayber'in fethi ve Câfer'in (r.a.) gelişidir. Resûlullah bu mutluluğun göstergesi olarak da Câfer'e (r.a) sarılıp öpmüştür. Ancak bu durum, bir sefer sonucunda gerçekleşmiştir. Uzun zamandan beri görmediği Câfer (r.a) gelmiştir.

Seferîlik ve muânaka ilişkisinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri seferden döndükten sonra yahut sefere giderken kucaklaşma ve sarılma durumunun olması halidir. Yolculuğun fertler ve milletler arası örf, adet, gelenek ve göreneklerde ve kültür alışverişinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Nitekim insanlar, sefer halinde birbirleri ile tanışıp kaynaşmakta ve etkileşim içine girmektedirler. Ayrıca geride bıraktıkları eş, dost, akraba ve ailesi ile ayrı geçirmiş olduğu vakit neticesinde döndüklerinde bir özlem söz konusu olduğu için birbirleri ile kucaklaşıp sarılabilmektedirler. Seferîlik söz konusu olduğunda kat edilen belli bir mesafe ve zaman dilimi bulunmaktadır. Seferîlik son bulunca geçen zaman sonrası kişiler tekrar evlerine döndüklerinde etraflarındaki aile efradı ve samimi olduğu kişilerle sarılıp hasret gidermek isteyeceklerdir. Bunun sonucunda da musâfaha ve muânaka gerçekleşmektedir

3. MUSÂFAHA VE MUÂNAKANIN MAHREMİYET İLE İLİŞKİSİ

İnsani ilişkilerin bir göstergesi, aynı zamanda örfün bir yansıması olan musâfaha ve muânaka mahremiyet açısından önem arz etmektedir. Mahremiyet, insanın var oluşundan bugüne hayatın çeşitli alanlarında yer alan önemli bir kavramdır. Kişisel alan

⁴⁷ İsmail Karagöz, *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2015), “Sefer”, 583.

⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 157 (No. 5220).

mahremiyeti, beden mahremiyeti, mesken mahremiyeti, sosyal alan mahremiyeti vb. alanlarda mahremiyet bilinci ve konusu her daim önemli bir konuma sahiptir. Özellikle musâfaha ve muânaka konusunda kişisel alan mahremiyeti daha belirgin bir hâl almaktadır.

Mahremiyet bilinci, geçmişten günümüze farklı alanlarda kendini göstermektedir. Örnek olarak camilerde insanların kadın ve erkek ayrımı yaparak daha rahat ibadetlerini gerçekleştirebilmeleri için kadınlara özel bölümler yapılmıştır.⁴⁹ Bunun gibi ayrımlar sonucunda kişisel alan mahremiyetine ve mesken mahremiyetine dikkat çekilmiştir.⁵⁰

İslam dini, karşı cinsler arasındaki ilişkilerde insanın yapısındaki eğilimlerini göz önünde bulundurarak hem fitratını ve tabii olanı korumak hem de aşırılıkları önlemek amacıyla tarafları muhtemel yanlışlardan koruyucu bazı sınırlamalar getirmiş ve yakın hısımlar arasında belli ölçülere bağlı olarak evlenme yasağı koymuştur. Aralarında evlenme yasağı olan kişilere “mahrem” denilmektedir. Bir diğer kavram olan “namahrem” ise tam tersi şekilde aralarında evlenme yasağı bulunmayan kişilerdir.⁵¹

İnsanların uygun vesilelerle sevgi saygı ve hoşgörü belirtisi olarak tokalaşmaları ve kucaklaşmaları din kardeşliği ve akrabalık ilişkileri açısından olumlu birer davranıştır. Bu davranışların uygun zamanda ve yerinde yapılması durumunda bireye ve toplumsal ilişkilere olan faydası inkâr edilemez bir durumdur. Ancak bunu yaparken mahremiyet sınırlarının bilinmesi, bu konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. İletişim kurarken bir topluma girildiğinde verilen ya da alınan selâmın ardından, sıla-i rahim esnasında bir seferîlik söz konusu olduğunda musâfaha ve muânaka gerçekleşmeden önce kişinin mahremiyet sınırlarının bilinmesi tokalaşma ve kucaklaşmanın doğru bir şekilde yapılmasını sağlayacaktır.

Kültürümüzde gelenek, görenek, örf ve adet açısından tokalaşma ve kucaklaşmanın yeri bilinmelidir. Çünkü kültürümüzde var olan bir davranış bazen her ne kadar yanlış veya uygun olmayan bir davranış olarak görülse de varlığını ve alışlagelmişliğini

⁴⁹ Hasan Şahin, “Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Tedbirlerden Mesken Mahremiyeti/Dokunulmazlığı”, *Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Kitabı*, ed. Emrah Dindi vd. (Samsun: Sinop Üniversitesi 33. Bilimsel Yayını, 2020), 1/52.

⁵⁰ Şahin, *Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Tedbirlerden Mesken Mahremiyeti/Dokunulmazlığı*, 1/49-63.

⁵¹ Salim Ögüt, “Mahremiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003) 27/388.

sürdürmüştür. Bunun sebebi, insan indinde kültürün ve dinin belli kural ve kaidelerini yaşarken etkilemesidir.

İslâm'da karşı cinsler arası ilişkilerde mahrem ve mahrem olmayan ayrımı da yapılarak bazı ölçü ve sınırlamalar getirilmiştir. Bu yasaklama ve kısıtlamalar ilke olarak karşı cinsler arası ilişkilerde söz konusu olmakla birlikte muhtemel sapmaları, aşırılıkları, yanlışlıkları ve eğilimleri önleme düşüncesinden hareketle bazı fakihler erkeklerin ve kadınların kendi hemcinsleriyle de kucaklaşmasını hoş karşılamamışlardır.⁵² Burada dikkat çekilen nokta, kişiyi her türlü olumsuzluğa götüren durumdan uzak tutmaktır. Örneğin zina haramdır ve bu duruma götüren yollarda her daim kapatılmaya çalışılarak Allah'ın rızası gözetilmiştir.

Başkalarının sınırlarını ihlal etmeden kendi sınırlarını belirleyen alana mahremiyet diyebiliriz. Bu sınır, ilahi öğreti ile belirlenmesinin yanı sıra kanunla da çizilmiştir.⁵³ İlahi öğreti ile çizilen bu alana kimsenin müdahil olmaması gerekmektedir. Bu alanda kişiler öğretilere uygun sınırlar içerisinde her türlü sosyal ve kültürel alanlarda birbirleri ile iletişim kurabilirler. Bu sınırları çizen âyet ve hadisleri aşağıdaki başlıklarda daha ayrıntılı bir şekilde ifade etmeye çalışacağız.

3.1. Âyet ve Hadislerde Mahremiyet

Klasik fıkıh kitaplarında çoğunlukla “Kitabü'l-İstihsan”, “Kitabü'l-Kerahet”, “Kitabü'z-Zühd”, “Kitabü'l-Vera”, “Kitabü'l-Hazar”, “Kitabü'l-İbaha”, “Kitabü'l-Edeb” ve “Kitabü'l-Libas” gibi başlıklar altında incelenen “mahremiyet” kavramının iki anlamı vardır. Bunlardan biri; Allah'ın haram kıldığı yani yasakladığı şeydir. Bu manadan hareketle, sosyal ilişkiler açısından mahremiyeti: “Toplum bireylerinin sosyal münasebetlere yönelik tavır ve davranışlarının sınırlandırılması” şeklinde tanımlamak mümkündür. Kişinin, kendisine ait, başkaları tarafından bilinmesi istenmeyen veya bilinmesinde çeşitli sakıncalar görülen her şey mahremiyeti kapsamaktadır. Bu itibarla, kişinin gizlemesi istenilen şeylerini açığa çıkarması ve mahrem olanı dışa vurması yasaklanmıştır.⁵⁴

⁵² Hayreddin Karaman vd., *İlmihâl*, (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 2/486.

⁵³ Sedide Akbulut vd., *Ailemin Sohbet Günlüğü* (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 153.

⁵⁴ Selahaddin Polat, vd., *İslami Kavramlar* (Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997), “Mahrem”, 467-468.

İnsanlar doğal yollardan veya isteyerek bir araya gelip küçük veya büyük çapta bir topluluk oluşturdıklarında fiil ve hareketlerin, münasebetlerin davranış ve muamelelerin belirli bir kurala bağlanması ve bir kanuna dayanması gerekmektedir. Düzensiz, karışık, kuralları ve kanunları olmayan bir topluluk varlığını devam ettiremez.⁵⁵ Bireylerin topluluklardaki düzen ve nizamı ise dini ve kültürel değerleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu nedenle toplumlar arasında dini ve kültürel değerlerin farklılaşmasına bağlı olarak mahremiyet anlayışında da farklılaşmalar görülebilir.

Mahremiyetin diğer manası ise evlenilmesi haram yani yasak olan kişidir. Falan kadın veya falan erkek benim mahremimdir demek; onunla evlenmem yasaktır, anlamındadır. İslam hukukunda “Muharremât” sözleriyle ifade edilen husus; “evlenmeyi hususi şartlar altında devamlı veya geçici olarak engelleyen” durum ve münasebetlerden ibarettir. Burada kastedilen; bir başkasının hanımıyla veya kendi kız kardeşiyle evlenmek gibi evlenme akdini caiz ve geçerli görmemeyi gerektiren durum ve bağlardır.⁵⁶

Aralarında evlenme engeli bulunmayanlara “namahrem” denilir. İki kişinin evlenmesine mâni olan durum ve münasebetlerin tarihi insanlık kadar eskidir. Zaman, mekân, toplumlar ve ahlâki anlayışlar gibi ilkelere göre değişiklik arz eder. Bir toplulukta din veya hukuk açısından evlenmeye mâni olarak kabul edilen vasıf veya münasebetler diğerinde de aynı şekilde kesin kez yasak olarak kabul edilmekte iken farklı kültür ve toplumlar aynı geçerlilikte evlenmeye mani durumlar olarak kabul edilmemiştir.⁵⁷ Anlaşılabacağı üzere bir toplumda evlilik engelleri farklı iken diğer toplum ve kültürlerde bir engel söz konusu olmayabilir.

İslam hukukunda daha çok dini, içtimai ve ahlâki ilkeler üzerinde durulmuştur:

Dini âmillerin başında âyet ve hadisler gelir ki bunların başlıcaları şöyledir: Kur’ân-ı Kerim’de “*Müşrik kadınlarla iman etmeyince evlenmeyiniz. İman etmiş bir kadın, müşrik kadından bu hoşunuza gitmiş olsa bile daha iyidir. Mümin kadınları, iman etmedikçe müşrik erkeklere nikâhlayınız. Mü’min bir köle, hoşunuza gitse bile müşrikten hayırlıdır*”⁵⁸ buyurulmuştur.

⁵⁵ Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi* (İstanbul: İz Yayınevi, 2016), 22.

⁵⁶ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1999), 1/313.

⁵⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/314.

⁵⁸ el-Bakara 2/221.

Başka bir âyette: “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁵⁹

“... ne bu kadınlar onların (kafir olan kocalarına) ne de onlar bu kadınlara (mümin olan zevcelerine) helal değildirler.”⁶⁰

“Kan hısımlığından haram olanlar süt hısımlığından da haram olurlar”⁶¹

Bu âyetlerde ve hadiste kimlerin kimlerle evlenemeyeceği sayılmış ve aralarında evlenme haram kılınmıştır. Haram ise Şâri’in yapılmamasını kesin olarak istediği bir iş, davranış ve tasarruftur.⁶²

Bir başka âyet ise: “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, başka kadınlar, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”⁶³ Âyetlerinde beden mahremiyetine dair ifadeler kullanılarak mahremiyetin sınırları çizilmiştir.

Hadiste geçen bir rivâyete göre: Enes (r.a.) şöyle demiştir. “Bir adam ey Allah’ın Resûlü bizden bir kimse kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında onun için eğilebilir mi? diye sordu. Peygamber (s.a.s.) hayır eğilemez buyurdu, adam: Ona sarılıp öpebilir mi? diye sordu. Peygamber (s.a.s.) hayır buyurdular. Bu defa adam: Elini tutup

⁵⁹ en-Nisâ 4/23.

⁶⁰ el-Mümteherine 60/10.

⁶¹ Buhârî, “Şehâdât”, 20 (No: 2645).

⁶² Kürşat Demirci, “Haram”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/97.

⁶³ en-Nûr 24/ 31.

musâfaha edebilir mi? dedi. Peygamber (s.a.s.) evet buyurdu.”⁶⁴ Hadiste kucaklaşma ve tokalaşmanın sınırı çizilmiştir. Zira birbirine nikâh düşen kişilerin birbirlerini kucaklaması ve sarılması uygun görülmemiştir. Yukarıda bahsi geçen âyetlerde de mahremiyetin sınırları ifade edilmiştir. Bu belirlenen sınırlara dikkat ederken kişilerin nasıl giyinmesi gerektiği ve zinaya sebep olan davranışlara da yer verilmiştir. Bu ifadelerden sonra iletişimde gerçekleşen fiziksel temasın belli bir sınır koyulmadan onaylanması mümkün görünmemektedir.

3.2. Farklı Cins Bireyler Arasında Musâfaha ve Muânaka

Kur'an ve sünnet delillerine göre aralarında evlenme yasağı olan kadın ve erkeğin tokalaşmasını yasaklayan doğrudan şer'i bir delil yoktur. Fakat yaptığı bu temastan dolayı cinsel haz duyup fitne, dedikodu ve iftira gibi durumların ortaya çıkmasına sebep oluyor ise tokalaşması ve kucaklaşması bir yana, bir odada yalnız kalmaları dahi haramdır.⁶⁵ Buradaki hükmün sebebi İslam hukukunda önemli bir yeri olan sedd-i zera'i ilkesidir.⁶⁶

Farklı, cinsten erkek ve kadına dokunma, fiziksel temas içeren tokalaşma ve kucaklaşma, onlara bakmayı yasaklayan ayetlerin hükmü ile kıyaslanmıştır. Şâfiî ve Hanbelîlerde ise bu durum abdest hükümleri çerçevesinde ele alınarak mahrem veya namahrem olsun bu iki durumda da abdest bozulacağı için tokalaşma ve kucaklaşma caiz görülmemiştir.⁶⁷

Âyet-i Kerîme'de şöyle geçmektedir: “*Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.*”⁶⁸ Söz konusu âyet, zina yapmanın yanında yaklaşımcı eylemleri de yasaklamıştır. Zinaya yaklaşımcı eylemlerden biri olan bedenî temas, hoş görülmemiştir. Musâfaha ve muânaka esnasında bedenî temas gerçekleşmektedir. Bu nedenle bu eylemden uzak durulması gerekmektedir.

Bununla alakalı rivâyet edilen hadis ise şu şekildedir: “Şüphesiz Allah, Âdemoğlunu zinaya eğilimli olarak yaratmıştır. Hiç şüphesiz bu eğilim onu kuşatacaktır. Gözlerin

⁶⁴ Tirmizî, “İsti'zân”, 31 (No. 2730).

⁶⁵ Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li- ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 5/155.

⁶⁶ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 11. Basım, 2020), 335.

⁶⁷ Bozkurt “Tokalaşma”, 41/217.

⁶⁸ el-isrâ 17/32.

zinası bakış, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası sözdür. Eller zina eder, ellerin zinası yapışp tutmaktır. Ayaklar da zina eder, onların zinası yürümektir. Nefis umar ve ister, cinsel organ ise zina arzusunu gerçekleştirir veya bu durum gerçekleşmez.”⁶⁹ Hadiste dikkat çekilen konu tokalaşma ve bedensel temas esnasında cinsel arzunun olup olmayacağı ya da bu niyetle bu temasın yapılıp yapılmadığı üzerinedir. Çünkü cinsel arzunun olduğu her türlü temas, zinaya yaklaştırma ihtimalini meydana getirdiği için haram kılınmıştır. Tokalaşma ve kucaklaşma da bu minvalde ele alındığında hangi amaca hizmet ettiği önemlidir. Cinsel amaç güdülmesi ya da tam tersi basit bir selâmlaşma biçimi olarak görülse de harama sebebiyet veren şeylerin önünün kapatılması gerekir. Bu usule de İslam hukukunda sedd-i zerâi denir.⁷⁰ Bu nedenle zinaya her türlü yaklaştıracak durum ve vaziyetten uzak durulmalıdır.

Bu konuda varit olan rivâyetlerin çoğu Hz. Âişe’den (r.anha) nakledilmiştir. Rivâyetler ise kadınların Resûlullah’a (s.a.s.) biatleri ile ilgilidir. Kadın sahabilerin Hz. Peygamber’e (s.a.s.) biat etmeleri; Medine’ye hicreti müteakip, Hudeybiye Antlaşması sırasında ve Mekke’nin fethinden sonra olmak üzere birkaç defa gerçekleşmiştir. Resûlullah’ın (s.a.s.), kadınlardan biat almasının nedeni Mümteherine sûresinde nazil olan âyetlerdir.⁷¹

Âyet-i Kerîme şu şekildedir: *“Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlerini kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.”*⁷²

Ümeyne bintu Rukayka’nın (r.anha) nakline göre: “Ensar’dan bir grup kadınla Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelip kendisine; Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, çalmamak, zina etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, halde ve istikbalde iftira atmamak, sana meşrû emirlerinde isyan etmemek şartları üzerine biat ediyoruz” dedik. Hemen ilâve

⁶⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, nşr. İbrâhîm Canan (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), “isti’zan” 12 (No.282.).

⁷⁰ Ali Rıza Demircan, *Cuma Mesajları Haklar-Hürriyetler-Vazifeler* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2008), 570-575.

⁷¹ Ahmet Keleş, “Kadınlar ile Tokalaşmanın Haramlılığını Bildiren Hadislere Semantik Bir Analiz”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 14/3-4 (2001), 517.

⁷² el-Mümteherine 60/12.

etti. “Gücünüzün yettiği ve takatinizin kâfi geldiği şeylerde.” Biz “Allah ve Resûlü bize karşı bizden daha merhametlidir, haydi biat edelim” dedik. Süfyan merhum der ki: Kadınlar, biatı (erkekler gibi) musâfaha ederek yapmayı kastetmişlerdi. “Hz. Peygamber (s.a.s.): Ben kadınlarla musâfaha etmem benim yüz kadına toptan söylediğim söz her kadın için ayrı ayrı söylenmiş yerine geçer”⁷³ buyurmuştur. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) burada kadınlarla tokalaşmaması, kadın ve erkeğin musâfaha yapmamasına örnek gösterilir.

Aktardığımız hadislerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kadınlarla musâfaha yapmadığı bilinmektedir. Musâfaha yapmayan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kadınlarla erkeklerin muânaka yapmasına izin vermesi ya da onaylayıcı bir ifade kullanması söz konusu değildir. Eğer buna dair açık bir şekilde örnek göstereceğimiz bir durum olmuş olsa idi bu konu hakkında daha ayrıntılı bir görüş bildirilmiş olurdu. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “ben kadınlar ile musâfaha etmiyorum” ifadesi, bu uygulamanın biat dönemine ait bir uygulama olduğu hakkında fikir vermez. Fıkıh usulüne göre lafız umûmî olup özel bir karine yoksa sebebin özel oluşuna itibar edilmez ve bununla ilgili delillerden hüküm çıkarılır. Böyle olduğu takdirde Hz. Peygamber’in (s.a.s.), bey’at dışında normal vakitlerde yabancı bir kadınla tokalaşmasının haram olduğu anlaşılır.⁷⁴

Musâfaha ve muânakada dikkat edilmesi gereken bir diğer mesele, kişiyi harama götüren duruma engel olunmak istenmesidir. Bununla ilgili âyet ve hadisleri bu ve önceki başlıklarda zikrettik.

Günümüzde bazı kişilerin, erkeklerin kadınlarla veya kadınların erkeklerle tokalaşmasını ya da kucaklaşmasını kaçınılmaz bir durum olarak görüp hatta bu durumu basitleştirerek önemsiz bir mesele olarak ifade etmeleri yanlıştır. Bu eylemleri basit bir durum olarak görenlerin ve umursamayanların kendilerini ifade etme biçimleri farklıdır. Çünkü algıladıkları meselenin basit bir mesele gibi görünmüş olması ardındaki harama götüren yolların görülmemesinden yahut görülmek istenmeyişinden kaynaklanmaktadır.

⁷³ Tirmizî, “Siyer”, 37 (No. 1597).

⁷⁴ Zekerîya Güler, *Kırk Hadiste Kadın* (Konya: Uysal Kitabevi, 1997), 256.

3.3. Aynı Cins Bireyler Arasında Musâfaha ve Muânaka

Hız. Âişe'nin (r.anha) nakline göre; “Resûlullah'ın (s.a.s.) eli biat sırasında hiçbir kadının eline dokunmamıştır ancak (nikâh veya milk ile) mâlik olduğu kadınlar müstesna, demiştir.”⁷⁵ Burada da farklı cinsle biat etmemesi bu noktada hassasiyet gösterdiğinin belirtisidir.

Aynı cins yani hemcinsler arasında yapılan kucaklaşma ile ilgili şunları ifade edebiliriz. Kadın kadına yahut erkek erkeğe yapılan musâfaha ve muânaka ilişkisi, bazı kültürlerde eş cinsel manaya gelebileceği anlayışı nedeniyle uygun görülmemiştir. Ancak Türk kültüründe de aynı şeyi söylememiz mümkün değildir.⁷⁶ Kùltürler arasındaki anlayışlarda bu durum farklılık arz etmektedir. Daha önceki başlıklarda ifade ettiğimiz gibi Türk kültüründe musâfaha ve muânaka İslamî değer ve yargılara bağı kalınarak yapıldığında sevgi, saygı ve muhabbetin göstergesini ifade eden bir duruma karşılık gelmektedir.

3.4. Yetişkinler ile Çocuklar Arasında Musâfaha ve Muânaka

Mahremiyet, kişinin sınırlarını bilmesi ve kendisine çizilen sınırın farkında olarak davranış sergilemesidir. Mahremiyet sadece bedensel anlamda değil kişinin hem psikolojik hem de fiziksel durumuyla da yakından ilişkilidir. Bu bağlamda mahremiyet denilince sadece bedeni korumak akla gelmemelidir.

Çocukların aileye güvenli bir şekilde bağlanması, anne baba ile ilişkileri, anne ve babanın çocuğa karşı tutum ve davranışları çocuktaki mahremiyet algısının daha net bir şekilde gelişmesini sağlayacaktır. Çocukların kişisel sınırlarını koruyabilmesi, bu konu hakkındaki bilgisine bağlıdır. Bunun sağlanabilmesi de mahremiyet eğitiminden geçmektedir. Bu eğitimin küçük yaştan itibaren ebeveynler tarafından dikkatli bir şekilde verilmesi gerekir.

Çocuklar, güvendiği bir ortamda çok rahat davranabilirler. Bu noktadaki kişisel gelişimi aile bireyleri, çevresi ve okul tarafından desteklenmelidir. Kendi sınırlarının farkında olan bir çocuk, mahremiyeti ihlal edildiğinde tepki gösterebilir ve her durumda

⁷⁵ Ebû Dâvûd, “Cihad”, 9, 352; Müslim, “İmârât”, 88 (No. 1866).

⁷⁶ Apaydın vd. *İlmihâl*, 2/486.

kendisini koşulsuz seven ailesine karşı bunu ifade edebilir. Bunu ifade ederken de kendi mahremiyet alanının farkında olarak yapar.

Kültürümüzde her daim çocuklar sevilmiş onlara karşı tutum ve davranışlar da sevecenlikle, muhabbetle devam etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında çocuklara karşı yaklaşımı her zaman muhabbet ve sevgi ile olmuştur. Bunun örneklerini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında sıklıkla görmekteyiz.

Zamanla değişen dünya içerisinde değişen toplum yapısı, insanların niyetleri, duygu ve düşünceleri, ahlaki kazanımları ve en önemlisi Allah'ın rızasını kazanacağı davranışların yerine tam tersi Allah rızası gözetilmeyen bir hâl almıştır. İnsanların niyetleri kötüleşmiş, art niyet besleyen ahlaki düzeye inerek hevâ ve hevesleri ön plana çıkmıştır. Dünyevi heves ve arzuya karşı istek artmıştır. İşte bu noktada hayatın görünmeyen yüzü olan yarınlarımızın emanetçileri, kalplerimizin biricikleri ve hayatlarımızın en önemli parçaları olan çocuklara karşı yaklaşımımızda sevgiye, saygıya, mesafeye ve tedbire eğilim daha da artmıştır.

Çocuklara mahremiyet alanının kazandırılması ya da gerektiği şekilde mahremiyet bilincinin verilmesi sonucunda kendinin farkında olan bir çocuk davranışı ortaya çıkar. Çünkü çocuk artık belli noktalarda bireysellik kazanmıştır.⁷⁷ Ancak bu eğitimi verirken çocukların mahremiyetini kavrayabilecek yaşta olması önem arz etmektedir. Menfaatini bilen bir çocuk için bu bilincin kazandırılması daha kolay olacaktır.

Geçmişten günümüze toplumumuzda çocuklara karşı sevgi gösterirken onlara sarılmak, kucaklaşmak veya öpmek bir kültür halini almıştır. Ancak bilinmesi gerekir ki çocukların da kişisel alanı vardır. Onların duygu ve düşüncelerinin değerli olduğu unutulmamalıdır. Çocuklara karşı sevgi ve muhabbetin bir göstergesi olan kucaklaşma ve sarılma için onlardan izin alınmalıdır. Seni sevebilir miyim? Sana sarılabilir miyim? Seni öpebilir miyim? gibi soru cümlelerinin sonunda yani izin vermediğinde ya da verilmediğinde kararlarına saygı duyulmalıdır.⁷⁸ Bu davranışın nedeni çocuğa karşı duyulan saygı ve hassasiyettir.

⁷⁷ Emine Eraslan vd., *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci* (Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023), 11.

⁷⁸ Eraslan vd., *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci*, 39.

Aynı şekilde bir anne baba için her durumda ve şartta çocuklarından izin alarak kucaklaması, öpmesi ve sarılması pek mümkün değildir. Fakat beden dili ile bunun farkında olur. Ancak herhangi birinin çocuğuna karşı beslediğimiz sevginin tezahürü olarak sarılma ve kucaklama esnasında mutlaka izin alınması gerekir.⁷⁹ Neticede yaşı kaç olursa olsun her bireyin hayatta kişisel saygıya ihtiyacı vardır.

Diğer bir konu ise yetişkinlerin çocuklara karşı sarılma ve kucaklama eylemlerinde dikkat edilmesi gereken noktanın çocukların hassasiyetlerinin göz önünde bulundurulmasıdır. Kafamıza göre ya da gelişigüzel şekilde onları sevmek, dokunmak ve sarılmak yerine onların bir birey olduğunun farkına varılarak hareket edilmelidir.

Çocuklar açısından düşünüldüğünde karşı tarafın ne niyetli bir sarılma ve kucaklaşma haline girdiği mahremiyet sınırları içinde kavratılmalıdır. Bunun en önemli kelimesi “iyi dokunuş” ve “kötü dokunuş” kavramları arasındaki ince çizginin çocuklara anlatılmasıdır.⁸⁰ Bu durumun kazanılmasında da en önemli görev ve sorumluluk aileye düşmektedir.

Her ne yaşta olursa olsun mahremiyet bilincinin kavratılması ve kişiye saygı duyulması gerektiği her bir birey için öğretilmelidir. Kendi sınırlarını bilen aynı zamanda karşı tarafın sınırlarını gözetten bir birey, davranışlarını rahatlıkla kontrol edebilir. Çocukların da sınırlarını bilmesi ve kendine bir sınır koyabilmesi için de mahremiyet algısının oluşması gerekmektedir. Bunu yaparken anne ve babaların üzerine önemli görevler düşmektedir. Yetişkinlerin rastgele ya da gelişigüzel bir şekilde çocuklara sarılmamaları gerekir. Onların da bu hayatta istekleri olduğunun bilinmesinde fayda vardır. Durum bu şekilde olmakla birlikte fıkıhın koymuş olduğu birtakım kaideler çocuklar ile yetişkinler arasındaki son sınırı çizmektedir. Bu bağlamda söylemek gerekirse farklı cins namahrem yetişkinlerin birbirine sarılması caiz olmadığı gibi yetişkin bir bireyin akraba olmayan farklı cins bir çocuğa sarılması da caiz olmayacaktır. Diğer yandan bir yetişkinin aynı cins akraba olmayan bir çocuğa sarılmasının da en azından mekruh olduğunu ve bunun hoş bir davranış olmadığını da belirtmek gerekir. Elbette burada öğretmenin aynı cins öğrencisini kucaklaması gibi motive edici nitelikteki özel

⁷⁹ Eraslan vd., *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci*, 40.

⁸⁰ Erhan Alabay, “Cinsel istismar ve Cinsel İstismarı Önleme Amaçlı Oluşturulmuş, Erken Müdahale Program Örnekleri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7/12 (2020), 35.

davranışların mekruh olmak şöyle dursun zaman zaman çocukların buna ihtiyaç duymaları da söz konusu olabilecektir.

4. MUSÂFAHA VE MUÂNAKANIN TOPLUMSAL HAYATA YANSIMASI

İnsanlığın doğumundan itibaren birine ihtiyaç duyması ve bu ihtiyacını öncelikle ailesi ile karşılayarak hayatının devam etmesini sağlaması, sosyal bir varlık olarak dünyaya geldiğinin bir göstergesidir. Doğduğu anda annesine ihtiyacı olan bir bebek sonrasında da gelişimi ve büyümesi için devamlı olarak çevresinde var olan her şeyle iletişim ve etkileşim halindedir. Bir bebeğin veya bir çocuğun çevresinde var olan kişilerle iletişiminin olmaması düşünülemez. Çünkü sosyal bir çevrede yaşadığımız ve sosyal bir varlık olduğumuz için her daim karşılıklı ilişkilere ihtiyacımız vardır. İnsan, gelişimsel bu süreçte çeşitli yollar ve yöntemler sayesinde iletişim kurar. Bunlardan birkaçına örnek verecek olursak; sözlü iletişim sırasında birbirlerine selâm verip tokalaşırlar yahut kucaklaşıp boynuna sarılabılırlar. Sözsüz bir şekilde iletişim kurarken jest ve mimikleriyle karşılıklı olarak anlaşır birbirlerini anlayabilirler. Bunları yaparken altında yatan sebep insanın yaratılışından kaynaklı olarak sosyal bir varlık olması ve manevi olarak birbirine ihtiyaç duymasıdır.

İnsanlığın birbirine karşı yaklaşımı ile ilgili âyeti ifade edecek olursak: *“Müminler ancak kardeşlerdir”*⁸¹ âyetinde bütün müminlerin kardeş olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu kardeşlik, kan bağı ile olan kardeşlik değildir. İnsanların birbirine karşı tutum, davranış ve yaklaşımlarında kuracağı kardeşlik bağıdır. Bütün müminlerin Allah katında birbirlerine kardeşlik duyguları ile bağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda başka bir ayette ise insanların önce çevrelerinden başlayarak sosyal ilişkilerini kuvvetlendirmeleri gerektiği ifade edilmiştir. İlgili âyet: *“Onlar, Allah’a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah’ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”*⁸² İslam dini öncelikli olarak yakın çevre akrabadan başlayarak sosyal bir varlık olmayı bizden ister. Âyetlerde akrabalık ilişkilerinden, komşuluk hakkından bahsederken bizlere sosyal bir varlık olmamızın gereği ve usulü ifade edilir. Selâmla başlayan samimiyet sonrasında ilerleyerek devam eder.

⁸¹ el-Hucurât 49/10.

⁸² el-Bakara 2/27.

Dünya üzerinde ve her kavimde olduğu gibi kültürümüzde de selâmlaşma geleneği ve şekilleri her daim var olmuştur. Selâmlaşma ritüelinde zamanla değişiklikler olsa da özünü kaybetmemiştir.⁸³ Zaman içerisinde değişen toplumlar, değişen ve gelişen dünya içerisinde kültürler arası etkileşim sonucunda fiili olarak selâmlaşmanın ardından karşı taraf ile tokalaşıp kucaklaşarak boynuna sarılıp hasbihâl etme ile devam eden bir iletişim söz konusudur. Kucaklaşma ve boynuna sarılma yani muânaka hali toplumsal hayatta kişiler arasında yaşanan iletişimin sonucudur. İlk olarak bizler, iletişimin ilk basamağı olan selâmlaşma kültürünü anladığımız takdirde bu konuyu daha ayrıntılı olarak anlayıp idrak etmiş olacağız. Çünkü akrabalar ve komşular arasındaki ikili ilişkilerde samimiyet ölçütü olarak birbirleri ile tokalaşıp sarılıp kucaklaşma hali mümkündür.

Musâfaha ve muânakanın olabileceği yerleri ifade edecek olursak öncelikle ikili ilişkilerde selâmlaşma hali, akrabalık ilişkilerinde, camilerde, eğitim öğretim hayatında, öğrenci ve öğretmen iletişiminde samimiyetin bir göstergesi olarak gündelik hayatta, çocuklar ile ebeveynler arasında gerçekleşmektedir.

4.1. Musâfaha ve Muânakanın Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi

İslam toplumuna geçilmesi ve İslâmiyet'in yaygınlaşması sonucu insanlar, İslam dininin getirmiş olduğu dini vecibeleri yerine getirirken belli ölçü ve kurallara dikkat etmeye başlamışlardır. İslamiyet öncesinde kadın erkek ilişkilerinde mahremiyet sınırının olmaması, kadın erkek ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Zira cahiliye dönemi, zinanın ve fuhuşun yaygın olduğu bir dönemdir. İslâmiyet'in gelmesi ile birlikte mahremiyet sınırları çizilip zina, fuhuşun yasaklanması, örtünme âyeti, haram ve helalleri ifade eden âyetlerin inmesi sonucu inanan insanlar sosyal yaşantılarında ve sosyal ilişkilerinde kendilerine bir sınır çizmeye, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak İslami yaşam tarzına geçmeye başlamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilen: *“Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok*

⁸³ Seda Öztürk Kalkan, *Türk kültüründe Selâmlaşma Kavramı Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Ders Programlarına Yansıtılması* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 82.

esirgemektedir”⁸⁴ âyeti ile inanan insanlara, yaşadıkları toplum içerisinde kendilerini korumalarını hedefleyen tedbiri göstermekte ve bir sınır çizmektedir.⁸⁵ İnsanlık, yaratılışından itibaren sürekli olarak gelişen değişen bir yapıya sahiptir. Bunun yanı sıra çağlar boyu inandıkları dinin bir sonucu olarak yaşantılarını, kültürlerini ve sosyal ilişkilerini inançları üzerine inşa etmeye çalışmışlardır.

İslâmiyet’in Türk kültürüne girmesiyle birlikte toplumsal olarak Türk kültürü yeniden gelişim ve değişim sürecine girmiştir. Bunun sonucu olarak sınırlarımız, değer yargılarımız farklılaşıp şekillenmiş ya da değişerek inancımıza uygun bir hâl almaya başlamıştır.

Kültürümüzü etkileyen ve değiştiren insanların değişimini, farklılaşmasını ve zihniyetini zamanla şekillendirip belli bir konuma getiren asıl unsur dini inançlarımızdır. İnsan, inandığı din üzerine yaşamaya çalışır ve inandığı dini inancı, belli bir birikim sonucu sosyal hayatına yansıtıp aktararak kültürünü ortaya çıkarır. Geçmişten günümüze toplumsal hayatımızın yansımaları bu şekilde olmuştur. Özetleyecek olursak insanlığın mihenk taşı, inancıdır ve bu inanç üzerine hayatını idame ettirmek ister. Bu inanca göre de hayatını şekillendirir. Örnek olarak şunu ifade edebiliriz: Muhafazakâr bir yapıya sahip olan bireyler erkek veya kadın selâm verirken ya da karşılıklı iletişim gerçekleştirirken fiziksel bir temas kurmamaya çalışır. Burada dikkat edilen husus dinin koymuş olduğu sınırları aşmamaktır.⁸⁶ Selâm verirken ya da selâmını alırken fiziksel temas kurmamaya çalışan bir bireyin muânaka yaparak iletişim kurması çok muhtemel görünmemektedir. Zira kişi, kendi sınırını inançları doğrultusunda çizerek sosyal mesafesini koymuştur.

Muânakanın insanlığın kültürüne girmesi ise Hz. Peygamber’in (s.a.v) hadisinde şu şekilde ifade edilir: “Muânaka geçmiş ümmetlerin selâmlaşması ve hâlis dostluk alameti idi. İlk muânaka yapan da İbrâhim’dir (a.s)”⁸⁷ buyuruyor. Buradan anlıyoruz ki İbrâhim de (a.s) muânaka yapmıştır ve günümüze kadar bu kültür var olarak gelmiştir. Gelişen ve değişen İslâm toplumunda bu davranışın yaygınlaşıp devam etmesinin asıl kaynağını

⁸⁴ el-Ahzâb 33/59.

⁸⁵ Geniş bilgi için bk. Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 4/400.

⁸⁶ Öztürk Kalkan, *Türk kültüründe Selâmlaşma Kavramı Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Ders Programlarına Yansıtılması*, 8.

⁸⁷ Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi, *Ramûz el-Ehâdis*, nşr. Cevat Akşit – Lütfi Doğan (İstanbul: Milsan Basın Sanaii, 1982), 1/338.

İbrâhim (a.s) örneğinde görmekteyiz. Böylece kültürümüzde yeri olan muânakanın İslam medeniyetinde nasıl ortaya çıktığını ve süregelen bir davranış olarak devam ettiğini ifade etmeye çalıştık.

4.2. Musâfaha ve Muânakanın Karşılaştırılması

Musâfaha, çalışmamızda ifade ettiğimiz gibi tokalaşma ve el sıkışma hâli iken muânaka ise boynuna sarılma ve kucaklaşma hâlidir. Kavram olarak ele aldığımızda birini tokalaşma diğerini ise boynuna sarılma olarak anlayabiliriz ancak burada ifade etmemiz gereken şey iki kavramın birbiriyle karıştırılması ve muânaka yaparken musâfaha ile aynı manaya getirilerek yapılmasıdır.

Musâfaha iki kişi karşılaştıktan sonra ya da bir araya gelince birbirine selâm verip erkek erkeğe yahut kadın kadına birbirlerine güler yüz ile selâm verip tokalaşma ve el sıkışmalarıdır. İki kişinin avuç içlerinin birbirine yapıştırılarak iki başparmağın birbirine değdirilmesidir.⁸⁸

Muânaka ise bir sefer dönüşünde ya da gazve sonrasında gelen sahabîler ile yapılmıştır. Buna dair örnekleri birinci bölümde ifade etmeye çalıştık. Âlimler genel olarak selâm verme, el sıkışma, konuşma, boynuna sarılma, kucaklaşma ve öpme gibi iletişimde önemli bir yere sahip olan konuları sünnete uygun bir şekilde ifade etmeye ve âdâbını belirlemeye çalışmışlardır.⁸⁹ Bu nedenle söz konusu durumun âdâbı, mahremiyeti ve mesafesi önemlidir.

Musâfaha ve muânaka eylemleri her ne kadar birbirlerine yakın görünse de yapılış ve uygulayış itibarıyla birbirlerinden farklıdır. Musâfaha ile muânakanın herhangi bir toplumda gerek iş hayatında gerekse de kültürel hayatta devamlı olarak yapılması, bu kavramların uygulanış yeri ve zamanı açısından çok normal algılanıp hayatın bir parçası haline gelmesine sebep olmaktadır. Ancak her ne kadar güncel yaşantımızda yeri olsa da belli kural ve sınırlar dâhilinde yapılması gerekmektedir. Tokalaşma ve kucaklaşma inancımızın ve insanlığın mahremiyetine saygının göstergesi olarak bir mesafeye dayanmalıdır. Bu mesafenin, insan hayatının her alanında olması kişinin hayat konforu için önem arz etmektedir. Çünkü mahremiyet ve kişisel alan mesafesi iletişimde önemlidir.

⁸⁸ Atillâ Muratoğlu, *Selâmlaşma ve Önemi* (Konya: Anka Matbaa, 2012),64.

⁸⁹ Bozkurt “Tokalaşma”, 41/217.

Her ikisi de iletişimde sevgi ve saygının göstergesi iken yaygınlaşarak amacının dışına da çıkabilmektedir. Fakat asıl olan iletişimde inkâr edilemeyen bir yeri olduğudur. Netice itibariyle her durum ve zamanda değil doğru zaman ve doğru durumda kuralına uygun yapıldığında toplumda olumlu sonuçlar doğurabilir diyebiliriz. Geçmiş örneklerle bakılarak ne zaman ve ne şekilde yapıldığını öğrenerek kendi hayatımızda uygulayabiliriz.

Musâfaha çok sık yapılan bir durum iken muânaka aynı sıklıkla yapılmaz. Sebebi ise samimiyet oranıdır. Muânaka sevginin ileri derecede vücûd bulmuş hali iken musâfaha daha seviyeli bir iletişimde gerçekleşir. Aynı zamanda iletişimin selâmdan sonraki ikinci basamağı olarak görülebilir.

4.3. Musâfaha ve Muânakanın Psikolojik Yansıması

İnsanlar birbirleri ile iletişim kurarken iletişimdeki üç ana unsur kendini aktif halde gösterir. Bu üç ana unsur; kişinin dili, sesi ve beden dilidir. İletişimde beden dili, gösterişi ve güvenilirliği yüksek olan bir araçtır.⁹⁰

Beden dilini belirgin olarak kullanan bir kişi, karşı tarafa daha etkili mesaj vermek için etkin bir şekilde bu dili kullanır. Bu mesajı verirken çeşitli jest ve mimikler sergileyebilir. Ancak bunu yaparken kişisel alan ve kişisel mahremiyet sınırına dikkat edilmelidir. Mahrem alan olarak ya da mahrem mesafe diye bahsedilen uzaklık rakamsal olarak otuz veya otuz beş santimlik bir mesafeyi kapsamaktadır. Bu alana duygusal açıdan izin verilen ve aralarında bir bağ bulunan kişiler girebilir. Aynı zamanda bu mesafe içinde akrabalık ilişkileri bulunan, birbirlerini teselli eden ya da birbirlerini kutlayan, bayramlarda birbirlerine sarılan kişiler bu alana girebilir.⁹¹

İnsanlar etkili iletişim kurarken aralarında bulunan duygusal bağ kullanarak samimiyet ifadesinin bir göstergesi olan musâfaha ve muânaka yapabilir yani birbirleriyle tokalaşıp kucaklaşabilirler. Beden dilini el sallama, göz kırpma veya baş eğme izleyebileceği gibi sarılma da izleyebilir.⁹²

⁹⁰ Kemal Erol – Emin Emrullah Erol, “Dil-İletişim İlişkisi Kapsamında Beden Dilinin İşlevi”, *Yüzüncü yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 35 (15 Temmuz 2015), 93.

⁹¹ Emel Karayel Bilbil, “Etkili İletişimi Gerçekleştirmede Sözsüz İletişimin Gücü”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 16 (23 Şubat 2012), 400.

⁹² Karakuş, “İletişim Psikolojisi Açısından Selâm”, 17.

Duygusal iletişimin önemli bir aracı olan kucaklaşmak ya da boynuna sarılmak eylemi, insanların duygularını karşı tarafla paylaşma isteğinden kaynaklanmaktadır. İnsanlığın doğumundan itibaren anne ile evladının birbirine sarılması, onu kucağına alarak kucaklaşması sevgisinin bir ifadesidir ve ihtiyaç duyulan sevginin, muhabbetin ve güvenin şekil almış halidir. Örnek verecek olursak yaşça küçük olan bireyin yaşça büyük olan bireyin elini öpmesi, ona sarılması, yetişkin bir bireyin ya da çocuğun bir hayvana sarılması, kucağına alarak sevmesi, bir ebeveynin evladına sarılması, kucaklaması, öğretmeninin öğrencisine sarılması ya da tam tersi öğrencinin öğretmenine sarılması ve kucaklaması sevginin bir dışa vuruş halidir.

Sevginin ve samimiyetin bir göstergesi olan kucaklaşma, aslında selâmlaşma ve tokalaşmanın bir parçasıdır. İlk adım atılmadan kucaklaşma aşamasına gelmek pek mümkün görünmemektedir. Belli bir iletişim sonucu gerçekleşen sarılma ve kucaklaşma gibi beden dilinin aktif olduğu alanlarda dikkat edilmesi gereken nokta kişisel alan mahremiyetidir. İletişim kurarken kişiler, birbirlerinin mahrem alanına girdiğinde istenmeden jest ve mimiklerinde ya da konuşmalarında farklılıklar ortaya çıkabilir ve rahatsızlık belirtisi verebilir.⁹³ Bu durum ancak aralarında belli bir duygusal bağı bulunmayan kişiler arasında gerçekleşebilir.

İletişim kurarken dikkat etmemiz gereken hususlardan sonra sarılmanın ve kucaklaşmanın faydalarını şöyle sıralayacak olursak; çocukların bedensel ve zihinsel gelişimine katkı sağlar, kendimizi iyi hissetmemize yardımcı olur, yalnızlık ve korku duygumuzu hafifletir ya da ortadan kaldırır, güven duygusunu artırır ve destekler.⁹⁴

Yerleşmiş gelenek ve görenekler, yüzyıllar boyunca değişen dünya, farklılaşan insanlar, kültürler, dini inanış ve yaşayış biçimleri, statü farkları gibi faktörler, kucaklaşma ve sarılma durumunu farklılaştırıp kabul görme açısından şekillerini değiştirmiştir.⁹⁵ Çünkü insanların sosyal, kültürel ve dini hayatı yaşayış tarzını ve zihniyetini belirlemektedir.

⁹³ Karayel Bilbil, “Etkili İletişimi Gerçekleştirmede Sözsüz İletişimin Gücü”, 400.

⁹⁴ Yakup Sağıroğlu, “Duygu Paylaşımında Davranış Göstergesi Olan “Sarılma-Kucaklaşma” Eyleminin Televizyon Reklamlarında Kullanımı ve Bir Çözümleme Örneği “Turkcell Hayat Paylaşınca Güzel” Reklam Filmi, *Bilimsel Dergi*, 2/1, (1 Mart 2012), 31.

⁹⁵ Nihan Gider Işıkman, “Genç Lumiere’lerin Yeni Macerası Youtube”, *Atatürk İletişim Dergisi*, 10, (15 Ocak 2016), 15.

Özetleyecek olursak tokalaşma, kucaklaşma ve sarılma durumu, insanlar arasında çeşitli faydalar sağlayabilmektedir. Kişinin bu aşamaya gelebilmesi için karşıdaki kişi ile belli bir duygusal bağının bulunması gerekmektedir. Ancak bunlar olduğu takdirde olumlu katkı sağlayabilen kucaklaşma, tam tersi olarak hoşlanılmayan, aralarında herhangi bir münasebet bulunmayan kişiler arasında gerçekleştiğinde kişide nahoş bir algı oluşturabilir çünkü kişi istemsizce yüzünü asıp durumdan hoşlanmadığını gösteren herhangi bir belirti verebilir. Musâfaha ve muânaka yapmak, her şeyin yerli yerinde olduğu; karşılıklı duygusal bağın sonucu olarak gerçekleştiğinde insanlara güven duygusunu hissettiren ve iletişimi güçlendiren bir durumdur.

4.4. Cami Kültüründe Musâfaha ve Muânaka

Dini inanç sistemlerinin hepsinde ibadet edilen anlamda mabetler, inanılan varlığa karşı dini vecibelerin yerine getirildiği, toplu bir şekilde veya ferdi olarak ibadetlerin gerçekleştirildiği ve kişilerin kendilerini inandığı ve ibadet ettiği varlığa karşı yakınlık içinde duyduğu müstesna mekânları ifade eder. Bu özel mekânlar, baki âlem ile fani âlemin kesiştiği ve kişinin burada kendini huzurda bulduğu yerlerdir.

Her inanca göre ibadet edilen yerlere hususi isimler verilmektedir. İbadet edilen mekânı ifade eden farklı isimlerin ortak anlamları bulunmaktadır ki bu da “ma`bed” kavramının karşılığını göstermektedir. Müslümanlar tarafından ma`bed teriminin karşılığı olarak “mescit” ve “cami” isimleri kullanılmıştır.⁹⁶

Cami ve mescitler, Allah için secde edilen, yalnızca O`na dua ve ibadet edilen⁹⁷ ve Müslümanın hayatının merkezine koyulmuş özel mekânlardır.

Cami ve mescitler, İslam medeniyetinin kalbini oluşturan ilim ve bilgi merkezleri konumunda olan inanmış kimselerin hayatlarına yön veren hayat mektepleridir. Müslümanların yaşadığı toplumla bağını daha da güçlü hale getirdiği müstesna yerlerdendir.

Camiler, yapılan ibadetlerin haricinde de Müminlerin bir toplanma yeri olma özelliğini her daim koruyarak halkla bütünleşen mekânlar olmuştur. Sosyal hayatın içinden olan cenaze ve bayram namazlarının dışında Müslümanlar tebrikleşmeyi, tokalaşmayı,

⁹⁶ Mustafa Kılıç, “Cami ve Sosyal Hayattaki Yeri”, *Diyanet Dergisi* 27/4 (1991), 147-159

⁹⁷ el-Cin 72/18.

kucaklaşmayı ve bayramlaşmayı camide yapmışlar; doğum, nikâh, hac, ölüm vb. sebeplerle mevlid programlarını genelde camide uygulamışlardır. Sosyal alan olan camiler, oturup sohbet edilen, bazen de ziyafet verilen mekânlar olmuştur. Toplumu bunaltan zor ve sıkıntılı günlerde toplu bir şekilde ellerin Allah’a açıldığı ve dualar edilip gözyaşının döküldüğü mekânlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat edince Hz. Ebûbekir (r.a.) mescitte toplanan Müslüman topluluğuna: “Allah aranızda yaşayan peygamberi kendi katına, sizi de aklınızı başınıza toplamaya davet etmiştir” sözüyle başlayan tarihi konuşmasını, keza Hz. Ömer de (r.a) buna benzer konuşmasını mescitte açıklamışlardır.⁹⁸

Sosyal alan ve faaliyetlerin de dâhil olduğu camilerde Müslümanların ibadet sonrasında samimiyet göstergesi olarak birbirlerine dostluk, sevgi, hoşgörü, tebrik ve esenlik gibi duyguların bir ifadesi olarak el sıkışmaları görülmektedir. İslâm dini, Müslüman kardeşliğini daha da güçlendirmek için birbirleri ile selâmlaşmayı, musâfahayı ve tebessümde bulunmayı teşvik etmiştir. Tokalaşma da selâmlaşmanın bir parçası olarak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünnetinde yer edinen âdâb-ı muâşeret kurallarından biridir.⁹⁹

Camilerimizde gerçekleşen sevgi, esenlik ve dostluk duygularının ifadesi olan el sıkışmanın ardından karşılıklı bir şekilde birbirlerini kucaklayarak samimiyetlerini artırıcı fiziksel temas kurulmuştur. Musâfahadan sonra muânaka gerçekleşerek birlik ve beraberlik artırılmaya çalışılmıştır. Musâfaha ve muânakanın en çok kullanım alanlarından birisi camilerdir. Camilerde de bu durum namaz sonrasında gerçekleşmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Müslümanın din kardeşini güler yüzle karşılama ile de olsa asla hiçbir iyiliğin küçümsenmemesi gerektiğini dile getirmiştir.¹⁰⁰

Selâmlaşmanın aralarında yayılmasını emrederek¹⁰¹ de tanıdık olsun veya olmasın her Müslümana selâm verip almanın ve selâmı yaymanın en önemli vazifelerimizden biri olduğunu bizlere göstermektedir.

⁹⁸ Kılıç, “Cami ve Sosyal Hayattaki Yeri”, 150.

⁹⁹ Bozkurt, “Tokalaşma”, 41/17.

¹⁰⁰ Müslim, “Birr”, 144 (No. 2626).

¹⁰¹ Müslim, “İmân”, 93 (No. 54); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 142 (No. 5193); Tirmizî, “İsti’zân”, 1 (No. 2589).

4.5. Çalışma Hayatında Musâfaha ve Muânaka

İnsanlar yaşamsal fonksiyonlarını gerçekleştirebilmek, maddi ve manevi kazanım sağlayabilmek için çalışmak zorundadırlar. Hayatlarında her daim geçimlerini kazanmak için farklı alanlarda ve farklı kültürlerde iş imkânları ile toplumsal hayatta her daim aktif haldedirler. Kadın erkek fark etmez, her ikisi de geçimlerini sağlayabilmek ya da mesleklerini icra edebilmek için çalışırlar.

Bu kişiler doğumundan yaşamının son anına kadar geçen sürede çeşitli alanlarda, çeşitli şekillerde çalışma hayatında aktif rol alırlar. Çalışma hayatında gerçekleşen samimiyet ve birbirlerine karşı duyulan ihtiyaç, iletişimi zorunlu hale getirmiştir. Ancak erkeklerin çoğunlukta olduğu ortamlarda mesafe ve mahremiyet sınırı kendi aralarında problem olarak görülmezken kadınların da bulunduğu ortamlarda bu sorun dile getirilmeye başlanmıştır.

Öncelikle erkekler arasında gerçekleşen musâfaha ya da muânaka bir sorun ya da problem teşkil etmiyor iken kadın ve erkekler arasında gerçekleşen musâfaha ve muânaka İslâmî değer yargıları açısından dikkat edilmesi gereken bir hâl alır. Çünkü mahremiyet sınırları devreye girmiştir.

Kadının çalışma hayatında olması, sosyal hayatın değişmeyen bir parçası haline gelmiştir. Kur'ân'da: *“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”*¹⁰² Burada dikkat çekilen nokta; insanın farklı kimliğe sahip oluşu, bu kimlik ile tanıma ve tanışmanın gerçekleşmiş olmasıdır. Allah katında da en değerli olan şeyin ise Allah'ın rızasını ön plana çıkararak insanlar arasındaki ilişkiyi ahlâki olarak gözetmektir. Çünkü dinin insana kazandırmak istediği en önemli paye ahlâk yani takvadır.

Kişinin dikkat etmesi gereken nokta; takvası ve sınırlandırmasıdır. Çalışma hayatında gerçekleşen musâfaha ve muânaka, mahremiyet sınırları gözetilerek yapılmalıdır. Aynı cins bireylerin musâfaha ve muânaka yapmasında bir sakınca görülmezken farklı cins

¹⁰² el-Hucurât 49/13.

bireylerin mahrem ve nâmahrem olup olmaması bu açıdan önemlidir. Ayrıca herhangi bir olumsuzluğa ya da fitneye sebep olmaması gerekir.¹⁰³

*Nefsâni arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağlam hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır. İşte bunlar dünya hayatlarının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.*¹⁰⁴ İnsanlık için cazip kılınan, doğasına yerleştirilmiş, dünyevî haz ve nimetlerin belli başlı olanlarına değinilmiş; haz ve yaşadıkları nimetlerin etkisi altında kaldıklarına işaret edilmiştir. Daha sonra da bunların geçici menfaat olarak değerinin sınırlı kaldığına dikkat çekilmiştir.

Çalışma hayatında gerçekleşen her türlü durum ve olayda kişisel sınır çizilmelidir. Bu sınır, mahremiyet açısından önemli olduğu kadar cinsiyet ayrımı yapmaksızın kişileri olumsuz düşünce ve niyetten uzak tutar. Sosyal hayatta insanların niyetleri ve düşüncelerinin her ne kadar bilinebileceği düşünülse de kişinin gerçek manada ne düşündüğü ve ne hissettiği bilinmemektedir. Bu nedenle her daim insanlar, kadın veya erkek karşılıklı ya da bireysel olarak gerçekleşen durum ve olaylarda kişisel alanını ve mahremiyetini korumalıdır.

Mahremiyet sınırları çizilirken bakışta, giyim ve kuşamda, davranışta, aynı mekânda kalma, konuşma ve fiziksel her türlü temasta ölçülü olunmalıdır. İslâm dini kadın ve erkeğin gerek çalışma hayatında gerek sosyal hayatta birbirleri ile ilişkilerinin belli kurallar ve belli çerçeve içinde olmasını ister. Bundan dolayı bazı davranışlarını yasaklar ya da uygun görmez. Erkek ve kadının özellikle aralarında evlenme yasağı olmayan kimselerin birbirleri ile fiziksel temasta bulunarak sarılması ve kucaklaşması uygun görülmemiştir. Bunun temel nedeni zinaya kapı aralayabilme olasılığındandır.¹⁰⁵

İslâmî yaşam tarzına göre insanları her türlü olumsuzluğa götüren yollardan uzak durulmalı ve gerektiği şekilde tedbir alınmalıdır. Aksi durumda olabilecek gıybet, dedikodu, iftira ve kötü zanda bulunma gibi durumlara maruz kalabiliriz. Böyle bir durumda da haliyle her iki taraf olumsuz etkilenip zarar görebilir.

¹⁰³ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 335.

¹⁰⁴ Âl-i İmrân 3/14.

¹⁰⁵ Yıldız, “Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın ve Erkek İlişkisi”, 90-103.

Bu konular genellikle kadın ve erkeğin karşılıklı bir şekilde ya da beraber çalıştığı ortamlarda daha fazla dile getirilmektedir. Aslında bu durum dile getirilirken yapmamız gerekenden çok yapılmaması gerekenler konuşulduğu içindir. İslâmi yaşam tarzına uygun belli kural ve çerçevede çalışarak hayatını idame ettiren erkek ve kadın açısından herhangi bir olumsuzluk söz konusu olmamalıdır. Bu kurallara dikkat eden bireyin mahremiyet sınırlarını ihlal ederek olumsuz düşünce ve duygulara sebep olması mümkün görünmemektedir.

4.6. Eğitim Öğretim Alanında Musâfaha ve Muânaka

Eğitim ve öğretim alanında bu konuyu ele alırken kişisel alan mahremiyetine değinmek yerinde olacaktır. Öncelikle dünya üzerinde en kutsal mesleklerden biri olan öğretmenlik mesleği yahut eğitimci olmak bu konunun daha bilinçli bir şekilde işlenmesini ve algılanmasını sağlayacaktır. Bireye saygı, sevgi, muhabbet ve özgeci tutumun zirve noktası eğitim ve öğretim döneminde gerçekleşir. Çocukların ilk öğretmenleri aile, sonrasında ise hayatında uzun bir süre varlıklarını hissettikleri ve hayata dair çoğu şeyi öğrendikleri öğretmenleridir.

Mahremiyet kavramı genel bir kavram olup içine kişisel alan mahremiyeti, mekân mahremiyeti ve konut mahremiyeti gibi birçok alan girmektedir. Mahremiyet aynı zamanda bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyaç kişinin hayatında daima var olur. Var olan bu sınır zaman zaman aşılabılır. Örnekle ifade edecek olursak kişisel alan mahremiyetine dikkat eden bir birey, karşı tarafa beslediği sevgi ve muhabbetle bu sınırı gerektiği kadar esnetip açabilir. Bunu yaparken aslında mahremiyet sınırını aşmadan izin verdiği kadarıyla karşı tarafa bir olumlu meyletme söz konusu olur. Çünkü bu durumda bir muhabbet ile tokalaşma, sarılma ve kucaklaşma gerçekleşir. İhlal edilen bir durum söz konusu değildir. Çünkü kişi, kendi sınırının ve alanının farkında olarak bu muhabbeti gerçekleştirir.

Mahremiyet eğitimi, veren ve alan açısından değerlendirildiğinde bu eğitim kişinin sorumluluğunu bilmesine ve vicdani değerlerinin farkında olmasına katkı sağlamaktadır. Hayatında gerçekleştirebilecek öğrenmelerin anlam kazanmasında ve

anlamlı şekilde uygulanmasında yararlı olacaktır.¹⁰⁶ Kişisel alan mahremiyetini ve bedensel temasın sınırını bilen bir kişinin, davranış ve tepkileri yerinde olur. Bu alanını bilen bir kişi, yaşı kaç olursa olsun karşı tarafla fiziksel yakınlığı ve teması buna göre şekillenir.

Her ne kadar sevginin bir göstergesi de olsa sarılma ve kucaklaşma hali karşıdaki kişinin yaşı kaç olursa olsun izin vermeden yapılmamalıdır. İzinsiz yapılan sarılma ve kucaklaşma halinde mahremiyet sınırının ihlali söz konusudur.

Mahremiyet ihlalleri söz konusu olduğunda kişinin özgürlük alanı da kısıtlanmış olmaktadır. Her ne kadar ihlal edilmemesi gereken bir alan olsa da tam olarak sınırı çizilememektedir. Zamana, kültüre ve dini yaşam tarzına göre bu alanın sınırı daralabilir ya da genişleyebilir.¹⁰⁷

Çocukluk çağındaki bir kişinin, istemediği bir davranışa karşı tepkisi veya istemediği bir davranışın olması mahremiyet eğitimi ile gerçekleşir.

Mahremiyetin bilincinin farkında olan bir çocuk, öncelikle fiziksel temas esnasında karşı tarafta bulunan kişi iyi niyetli mi yoksa kötü niyetli mi? diye düşünerek hangi yaklaşım türünün içerisine girdiğini fark etmesi sonucu sağlıklı iletişim ve etkileşim gerçekleşir. Kendini bilen bir çocuk ve birey, istemediği bir davranışı ya da teması rahatlıkla ifade ederek söyleyebilmelidir. Mahremiyet eğitimi öncelikle ailede başlayıp okul öncesi verilen eğitimle devam etmektedir.¹⁰⁸

Aile bireylerine olumlu bağlanma süreci yaşayan bir birey daha öz güvenli bir şekilde hareket ederek olay ve durumların farkında olur. Hayatımızda var olan sınırların ve kuralların varlığını kabul edip farkında olarak yaşayan bir birey daha olumlu bir hayat sürerek davranışı kontrol eder. Sınırlarımızın aslında bir ihtiyaç olduğunun farkına varabilirsek alanımıza müdahale edildiğinde tepki göstererek kendi kontrolümüzü sağlayabiliriz.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Habibe Çalışkan, *Okul Öncesinde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 7-9.

¹⁰⁷ Çalışkan, *Okul Öncesinde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi*, 27.

¹⁰⁸ Eraslan vd., *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci*, 38.

¹⁰⁹ Eraslan vd., *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci*, 21.

Eğitim ve öğretim alanı karşılıklı iletişimin ve etkileşimin en yoğun olduğu alandır. Özellikle öğrenci öğretmen ilişkisi göz önüne alındığında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta karşılıklı mahremiyet sınırlarıdır. Öğrencinin öğretmenine sarıldığı kucakladığı ya da tam tersi öğretmenin öğrencisine sarılıp kucakladığı alanlar olabilir. Özellikle bu döneme okul öncesinde sıklıkla rastlanmaktadır. Burada dikkat çekilen nokta, kişinin sınırlarını bilmesi ve kişisel alan mahremiyetini koruyarak bu davranışı sergilemesidir. Yerinde ve zamanında yapılan bu etkileşim kişisel güveni artırdığı gibi öğrencinin motivasyonu da artırmaktadır.

Öğretmenlik en kutsal mesleklerden biridir ve öğretmenler öğrencilerini kendi çocukları yerine koyabilir. Özgeci bir tutum sergileyerek onlara karşı şefkat gösterip sarılabilir. Bu durum tamamen sevginin bir göstergesidir. Bu durum gerçek manada bir sevgi göstergesi olduğu gibi insanlar tarafından hoş karşılanmayan yahut yanlış anlaşılmalara sebep olan bir anlayışa da yol açabilir. Bunun olmaması adına ölçüye dikkat edilmelidir.

Mahremiyet algısı, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi şehirlere, kültürlere ve sosyo-ekonomik durumlara bağlı olarak da farklılık gösterebilir. Bunların dikkate alınması gerekmektedir. Ancak asıl dikkat edilmesi gereken nokta inancımızın gereğine uygun davranmaktır. Söz konusu İslâm dininde her zaman çocuklara karşı hassasiyet gösterilerek onların sevilmesi, korunması ve saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır.

Çocuklar en değerli varlıklarımızdır; onların her türlü gelişimi insanlık için önemlidir. Onlar aynı zamanda geleceğin mimarı, kimliğimizin de yansımasıdır. Nesiller boyu aktarılan yaşamımızın taşıyıcılarıdır. Dünya nimetlerinden en değerli olana hak ettiği ölçüde en değerli manada yapılması gereken davranış sergilenmeli ve onlar her daim korunup sevilmelidir.

Şahıslarına ve psikolojilerine yapılacak her türlü olumsuz durum ve zeminden uzak tutulmalıdır. Onlar işlenmesi gereken değerli bir madendir. Onların kalplerine sevgi tohumları ekilirken her anlamda düşünülüp ona göre hareket edilmelidir. O çocuktur anlamaz ya da onun için bir mahrem sınır söz konusu değildir diyerek sınırları göz ardı edilmemelidir. Dikkat çekilen ve çekilmesi gereken nokta çocukların çocuk olması bahane edilerek her türlü durum ve davranışa maruz bırakılmasıdır. Aslında en çok sınırlarının korunması gereken istek ve arzularının bilinip ona göre davranılması

gereken kişiler çocuklar ve onların haklarıdır. Onlara karşı her türlü incitici söylem, davranış ve temastan uzak durulmalıdır.

Çocukların öncelikle korunması onlara verilecek mahremiyet eğitimi ile başlayarak sınırlarının öğretilmesi ve yaşatılması ile mümkündür. Bu eğitim ise ilk ailede başlayıp sonrasında eğitim öğretim hayatında devam eder. Bu konular, anlatılıp ifade edilmekle birlikte eğitimcilerin de fiili olarak yansıtmaları ile mümkündür.

Her durum ve koşulda korunan ve saygı duyulan bir çocuğun, hayatında gerçekleşen olaylara karşı durum ve tepkisi yerinde olur. Karşıdan gelecek her türlü bakış, fiziksel temas, sarılma ya da kucaklamanın ne niyetle yapıldığını fark ederek tepkisini ona göre şekillendirir.¹¹⁰

4.7. Yaşlı ve Engelli Bireyler ile İletişimde Musâfaha ve Muânaka

İnsanlığın dünya hayatındaki yerini doğumu, bebekliği, çocukluğu, gençliği, yetişkinliği ve yaşlılığı diye kategorilere ayırarak her bir dönemi kendi içerisinde daha rahat bir şekilde değerlendirebiliriz. Bu değerlendirmelere konu olan iletişim hakkında ise şunları söyleyebiliriz. Her dönem ve zeminde insanların birbirlerine ihtiyacı vardır. Bu dönemler içerisinde de sürekli olarak karşılıklı iletişim söz konusudur. Bu iletişime ise hayatın her basamağında ihtiyaç duyarlar.

Biz her ne kadar insanların yaşamında doğum-ölüm arasında geçen süreyi kategorik olarak ayırsak da sadece yaşamın belirli bir noktasını ifade etmeye çalışırız. Yaşlılık dönemi ise hayatın sona ereceğinin ve insan üzerindeki etkisinin zirve yaptığı bir dönemdir. Bu döneme yaş alarak gelinse de geçmişe bakıldığında ve bugün düşünüldüğünde yaşlanmak değil yaş almak insanlar için önemlidir.

Yaşlılık döneminde yaş alınmış ve yaşlanılmış bir dönemde insanlar, gençliğinden ve yetişkinliğinden kalan anıları hatırlayarak mutlu olurlar. Eğer bu dönemde aile bireyleri ile de iletişimleri iyi ise ruhlarının en doyumlu halini yaşarlar. Çünkü; çocuklarının da çocukları yani torunları vardır. Etrafında kendisine saygı duyan bir kitlenin de varlığı söz konusudur.

¹¹⁰ Eraslan vd., *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci*, 29-40.

Yaşlılık alametleri düşen birisine karşı sevgi ve saygıda kusur etmememiz gerekir. İslâm dini de bizlere bunu öğütler. *“Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlılık çağına erişirlerse sakın onlara ‘öf’ bile deme, onları azarlama, onlara gönül alıcı tatlı ve güzel söz söyle.”*¹¹¹ Âyette, anne babaya karşı yaklaşımın nasıl olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Yüce Allah, onlara karşı saygısızlık yapılmamasını ve incitilmemesi gerektiğini açık bir şekilde belirtmiştir.

Yaşlılık çağına gelen bir kişi, yaşının ilerleyişi ve yaş alışı itibariyle zamanla çocuklaşabilir sevgiye, saygıya ve hürmete daha çok ihtiyaç duyabilir. Bunları da ancak çocuklarından, etrafındaki eş ve dostlarından karşılayabilir. Kişiler, kendi ailesinde bulunan mahrem olmayan yaşlı bireyler ile sarılıp kucaklayıp elini öpebilir, ona dokunarak halini sıhhatini ve isteğini sorabilir.

Nur suresinde geçen yaşlanmış kadınların cinsel istek ve arzularının yok olması sebebiyle daha rahat örtünme şekline müsaade edilen ayet¹¹² tokalaşmanın caiz olabileceğine delil olarak gösterilmiştir.¹¹³ Ancak burada problem olan nokta herkesin bir şekilde yaşlılık çağına gelmiş birine saygı göstergesi olarak ona sarılması, kucaklaması ve öpmesi gibi fiziksel teması saygı unsuru olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Kültürümüzde bu unsurlar ciddi bir şekilde saygı belirtisi olarak görülmektedir. Karşılarındaki kişinin yaşlı olması mesafeyi zaman zaman kaldırmaktadır. Bu durum yaşlılara karşı tutum ve davranışta mahremiyet mesafesine dikkat eden kişileri zora sokmaktadır.

Önceki başlıklarda özellikle mahremiyet açısından ele aldığımız tokalaşma ve kucaklaşma hali yaşlı bireyler açısından da değerlendirilmelidir. Aynı cinsiyette yaşlı bireylerin, sosyal ortamlarında ve evlerinde mahremiyet sınırı gözetmeksizin birbirlerini kucaklaması ve sarılması onlara iyi gelebilir. Farklı cinsiyetteki yaşlı bireylerin kendi aralarında gerçekleşen samimiyetlerinde de mahremiyet derecelerine dikkat etmeleri gerekmektedir.

Mahremiyet bilinci kişilerde olmasına rağmen mahremiyet algısı değişmektedir. Bunun sebebi ise inandığı değerler ve yaşayış tarzıdır. Yaşlılara karşı yapılan her durum ve hareket, onların nezdinde bir anlam taşır. Özellikle yaşlı ile iletişim kurarken ona

¹¹¹ el-İsrâ 17/23-24.

¹¹² Bkz. en/Nûr 24/60.(ayet mealini ver)

¹¹³ Bozkurt, “Tokalaşma”, 41/217.

dokunmak, onunla tokalaşmak ve kucaklamak onun yanında olduğumuzu hissettiren sözsüz iletişim araçlarındandır. Bunu yaparken karşıdaki kişi ile ruhsal bir yakınlık kurarak kendini güvende hissetmektedir.¹¹⁴ Kendini güvende hisseden bir birey mutlu olur ve aitlik duygusunu tam anlamıyla yaşamış olur.

Engelli bireyler ile özel gereksinimli çocuklarla olan iletişimde şahısların daha dikkatli ve özenli olması gerekmektedir. Onlara sarılmak, kucaklamak ve varlığımızı hissettirmek iletişimde yadsınamaz bir gerçekliğe sahiptir. Ancak bunu yaparken de kötü niyetli insanların olabileceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu sebeple davranışlarımızı mahremiyet sınırları içerisinde yapmalı ve değerlendirmeliyiz.

Mahremiyet ihlallerinin ne olduğunun farkına varmayan, savunmasız kişilerin mahremiyet ihlalinin ne olduğunu idrak edemeyen ve herhangi bir ihlal olduğunda da kendisini koruyamayan, kendini ifade edemeyen kişiler olduğunu bilmemiz gerekir.¹¹⁵ Bu durumu fark etmeyen bireyler ise özel gereksinimli bireylerdir.

Özel gereksinimli bireylerden, zihinsel engeli olan kişiler dışarıdan gelecek her türlü kötülüğe açık bir durumdadırlar; cinsel istismar da bunlardan biridir.¹¹⁶ Onların bakımı ve eğitimi uzun soluklu bir süreç olduğu için birden fazla kişi ile muhatap olabilirler. Bu sebeple gerek bakıcısı gerekse ailesi veya akrabalarının, bu kişilerin söz konusu durumdan zarar görmemeleri için mahremiyetlerinde daha dikkatli davranmaları gerekir.

Zihinsel anlamda özel gereksinimli bireylerin her türlü olumsuzluğa açık olmaları, onları daha çok korumaya ve korunmaya ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Onlarla her türlü iletişime geçerken yaşına ve cinsiyetine dikkat ederek samimiyet kurulmalıdır. Onları da özel gereksinimi olmayan bir birey gibi düşünüp aynı hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Onların da bir kişisel alanı olduğunun farkında olunmalı ve mahremiyetine dikkat edilmelidir. Her türlü özel gereksinimi olan bireylerle selâmlaşma, tokalaşma, kucaklama ve sarılma gibi fiziksel temas içeren durumlar yapılırken karşımızdakinin alanına müdahale etmeden sınırlarımızı gözeterek yaklaşmalıyız.

¹¹⁴ Ayşen Temel Eğimli, “Yaşlı (Kişiler) ile Etkili İletişim”, *Ege Tıp Dergisi* 50 (2016), 35.

¹¹⁵ Çalışkan, *Okul Öncesinde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi*, 30.

¹¹⁶ Çalışkan, *Okul Öncesinde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi*, 31.

SONUÇ

“Fıkıh Sosyolojisi Açısından Musâfaha ve Muânaka” isimli bu yüksek lisans çalışmamızda ulaşılabildiğimiz sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz.

Musâfaha ve muânakanın daha iyi anlaşılabilmesi için bu kavramların ilişkili olduğu “selâm, sıla-i rahim, seferîlik” gibi kavramlarla birlikte ele alınması gerekir. Bu sebeple çalışmamızın ilk kısmında kavramsal analizlere yer verilmiştir. Bu cümleden olarak musâfaha ve muânakanın mahremiyet ile ilişkisi özellikle üzerinde durulması gereken bir husustur. Âyetlerde musâfaha ve muânaka yapmayı haram sayan doğrudan açık bir hüküm bulunmasa da kadınların örtünmesi ile ilgili ve zinayı yasaklayan ayetler ışığında, sedd-i zerâi prensibi gereği karşı cins bireylerin tokalaşması ve kucaklaşması caiz görülmemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.s.) biatleşme esnasında koruduğu ve benimsediği ilkeleri, musâfaha ve muânaka yaparken de korunması gerektiği kanaatine varılmıştır. Hadislerde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) biat alırken kadınlarla tokalaşmamış olması, kadınlarla tokalaşma kültürünün olmadığı anlamına gelebildiği gibi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu eylemi bizzat uygun bulmadığı anlamına da gelmektedir. Kadınlarla tokalaşmayı uygun bulmadığına göre kucaklaşmanın da evleviyetle caiz olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Fıkıh usulünde sedd-i zerâi ilkesi, harama götüren yolların kapatılmasını öngörür. Aksi durumda evlenme yasağı bulunmayan kişiler arasında gerçekleşen tokalaşma ve kucaklaşma eylemi, kişilerin daha samimi olmasına zemin hazırlamaktadır. Belli bir samimiyete zemin hazırlayan bu durumun sonucunda olumsuz şeylerin ortaya çıkabilme ihtimali söz konusudur. Netice itibariyle kişiyi harama götürecek her türlü yolun kapatılması gerekmektedir. Aynı zamanda bazı ulemanın mahrem olsun ya da olmasın kadın ile erkeğin her türlü temasının abdesti bozacağına dair görüşü de meseleye farklı bir boyut kazandırmakta ve böylece tokalaşma ve kucaklaşmanın haramlığına ek bir delil oluşturmaktadır.

Çalışmanın son bölümde ele alınan musâfaha ve muânakanın toplumsal hayattaki yansıması hakkında ise şu tür değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Konu itibariyle sosyolojik yönü ağır basan tezimizde, özellikle insan nazariyesindeki fayda ve zarar dengesini toplumsal alanlarda farklı başlıklarda ifade etmeye gayret ettik. Toplumsal

hayatta tokalaşma ve kucaklaşmanın faydalarının olduğunu belirtirken daima korunması gereken kişisel alan mahremiyetinin varlığının olması gerektiği sonucuna ulaştık.

Tokalaşma ve kucaklaşma fiziksel temas içeren davranışlardır. Çocuklar ile yetişkinler arasında gerçekleştiğinde bu temasın belli bir sınırının var olmaması ya da var olan sınırın korunmaması çocukların mahremiyetinin ihlaline neden olabilmektedir. Yetişkinlerin, çocuklarla iletişimde izin almayarak sarılıp kucaklayıp öperek sevgi göstermesi, çocukların bu fiziksel teması isteyip istemediğinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Kanaatimizce doğru davranış şöyle olmalıdır. “Sana sarılabilir miyim?”, “seni kucaklayabilir miyim?” şeklinde izin istenilmeli ve bu davranışın çocuğun psikolojisine katkı sağlaması amaçlanmalıdır. Ayrıca fıkıhta iletişimin bir türü olan tokalaşma ve kucaklaşmanın hangi türünün caiz olmadığı açık iken yaşlılara, engellilere ve çocuklara sarılmak gibi eylemleri yapan görevli bireylerin buradaki niyeti ayrıca değerlendirilmelidir. Zahiren haram olmasa da kötü niyet taşıdığında yaptığı işin ona haram olduğu, cezasının ise ahirette verileceği aşikârdır. Bu açıdan İslam fıkında mahremiyette davranışlara ölçüler getirilmiş ve böylece kişilerin nasıl davranacağı onların vicdanına havale edilmiştir. Aksi takdirde bir öğretmenin küçük öğrencisine sarılması veya bir bakıcının yaşlı bir bireye sarılması durumunun dışarıdan bakarak iyi mi kötü mü olduğunu anlamak mümkün olmayabilir.

Tokalaşma ve kucaklaşma bir muhabbet vesilesi olabildiği gibi yanlış anlaşılmalara, iftiraya, gıybet ve zinaya yaklaşımcı eylem gibi olumsuzluğa kapı aralayan bir durum olarak da karşımıza çıkabilir. Ancak belli sınırlar ve çerçeveler içerisinde yapıldığında toplumda sevgiyi, dayanışmayı ve iletişimi artıran önemli bir unsur haline gelir. İslam’ın korumak istediği ilkeleri korumak, sakındırmak, iletişimde mesafenin ve ölçünün önemini belirtmek amacıyla bu çalışmayı yaptık. Bu nedenle bu konuda fertlerin hassasiyet göstererek dikkatli davranmaları gerektiği kanaatine ulaştık.

KAYNAKLAR

- Akbulut, Sedide vd., *Ailemin Sohbet Günlüğü*. Ankara: TDV Yayınları, 4. Basım, 2021.
- Alabay, Erhan. “Cinsel istismar ve Cinsel İstismarı Önleme Amaçlı Oluşturulmuş, Erken Müdahale Program Örnekleri”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7/12 (2020), 32-43. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1361997>
- Albayrak, Kadir. “Selâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/343-344. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bozkurt, Nebi. “Tokalaşma”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/217-219. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Kitabu't-Ta'rîfât*. çev. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1. Basım, 1997.
- Çağrıçı, Mustafa. “Sıla-i Rahim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 37/112-113. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çalışkan, Habibe. *Okul Öncesinde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 11. Basım, 2020.
- Demircan, Ali Rıza. *Cuma Mesajları Haklar-Hürriyetler-Vazifeler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2. Basım, 2008.
- Demirci, Kürşat. “Haram”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/97-100. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Eğimli, Ayşen Temel. “Yaşlı (Kişiler) ile Etkili İletişim”, *Ege Tıp Dergisi* 50 (2016), 31-37. <https://doi.org/10.19161/etd.344200>
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. İbrâhîm Canan. 18 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1416/1995.
- el-Ezdî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. nşr. İbrâhîm

- Canan. 18 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1416/1995.
- el-Haccâc Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. *el-Câmi`u's-Sahîh*. nşr. İbrâhim Canan. 18 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1416/1995.
- el-Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Sahîh-i İbn Hibbân Zevâidi*, çev, Hanefi Akın. 2 Cilt. İstanbul: Ocak Yayınları, 2015.
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. “Câmi’ li-Ahkâm’l-Kurânve’l- Mübeyyin limâ Tezammenehu Mine’s-Sünneti ve Ayi’l Kuran”. thk. Muhammed İbrâhim el-Hafnavî-Mahmud Hamid Osman. 12. Cilt. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1423/2002.
- el- Mevsilî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li- ta’lîli’l-Muhtâr*. 5. Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Eraslan, Emine vd. *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023. <https://www.aile.gov.tr/cocuklardamahremiyetbilinci>
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Yayınevi, 5 Basım, 2015.
- Erkan, Arif. *el-Beyan*, İstanbul: Yasin yayınları, 2. Basım, 2006.
- Erol, Kemal vd. “Dil-İletişim İlişkisi Kapsamında Beden Dilinin İşlevi”, *Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 35 (Temmuz 2015), 89-97. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/179145/mod_resource
- er-Razi, Ebü'l-Hüseyn İbn Faris Ahmed b. Faris b. Zekeriyya el-Kazvini. *Mu’cemü Mekâyisi’l-Luğa*. nşr. Abdusselâm M. Hârûn, Kahire, 1389/1969.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) *el-Câmi`u's-Sahîh*. nşr. İbrâhim Canan. 18 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1416/1995.
- Güler, Zekeriya. *Kırk Hadiste Kadın*. Konya: Uysal Kitabevi, 1997.
- Gümüştanevi, Ahmed Ziyaüddin, *Ramûz el-Ehâdis*. nşr. Cevat Akşit, Lütü Doğan. 2 Cilt. İstanbul: Milsan Basın Sanaii, 6. Basım, 1402/1982.
- Gür, Ayhan. *Kur’ân-ı Kerîm’e Göre İnsanın Sorumluluğu Ve Samimiyet İle İlişkisi*. Düzce: Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorgu>

- Işıkman, Nihan Gider. “Genç Lumiere’lerin Yeni Macerası Youtube”, Atatürk İletişim Dergisi, 10, (Ocak 2016), 5-18.
- İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükrim. *Lisânü’l-‘Arab*. 15 Cilt. Beyrût, Dâru Sâdır, 1414/1994.
- İsfahânî, er-Râgıb Ebu’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *Müfredât Elfâzi’l-Kur’an*. Beyrut: Dâru’l Kütübi’l-İlmiyye, 1424/2004.
- Kalkan, Seda Öztürk. *Türk kültüründe Selâmlaşma Kavramı Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Ders Programlarına Yansıtılması*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
https://acikerisim.erbakan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12452/1176/434079_tez.pdf
- Karagöz, İsmail. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 5. Basım, 2015.
- Karakuş, Fatma Zehra. *İletişim Psikolojisi Açısından Selâm*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/>
- Karaman Hayreddin vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 5. Basım, 2006.
- Karaman, Hayreddin vd., *İlmihâl*. 2 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 20. Basım, 2012.
- Karaman, Hayreddin, vd. *Kur’an Yolu Meâli*. İstanbul: DİB Yayınları, 12. Basım, 2020.
- Karaman, Hayreddin. *İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayınevi, 1. Basım, 2016.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1999.
- Karayel Bilbil, Emel. “Etkili İletişimi Gerçekleştirmede Sözsüz İletişimin Gücü”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 16 (Şubat 2012), 393-403.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/212797>
- Keleş, Ahmet. “Kadınlar ile Tokalaşmanın Haramlılığını Bildiren Hadislere Semantik Bir Analiz”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 14/3-4 (2001), 517-528.
<https://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf>
- Kılıç, Mustafa. “Cami ve Sosyal Hayattaki Yeri”, *Diyanet Dergisi* 27/4 (1991), 147-159.

<https://isamveri.org/pdfdrg/D00033/1991>

Muratoğlu, Atillâ. *Selâmlaşma ve Önemi*. Konya: Anka Matbaa, 2012.

Öğüt, Salim. “Mahrem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/388-399. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Polat, Selahaddin vd., *İslami Kavramlar*. Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1997.

Sağiroğlu, Yakup. “Duygu Paylaşımında Davranış Göstergesi Olan ‘Sarılma-Kucaklaşma’ Eyleminin Televizyon Reklamlarında Kullanımı ve Bir Çözümleme Örneği ‘Turkcell Hayat Paylaşınca Güzel’ Reklam Filmi”, *Bilimsel Dergi*, 2/1, (1 Mart 2012), 30-45.

Şahin, Hasan, “Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Tedbirlerden Mesken Mahremiyeti/Dokunulmazlığı”, *Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Kitabı*. ed. Emrah Dindi vd., Samsun: Sinop Üniversitesi, 33. Bilimsel Yayını, 2020.

Tolan, Muhammet Bilal. *Kur'an'da Selâm Kavramının Semantik Analizi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. <https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/16130/187115.pdf>

Yavuz, Yunus Vehbi. “Seferîlik Şartları”, *Seferîlik ve Hükümleri İlmi Toplantı*, 5/10 (Haziran 1997), 291-313.

Yıldız, İbrâhim. “Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın ve Erkek İlişkisi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Dergisi*, 42 (2019), 83-109. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/885624>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Kübranur CÜNİ TÜRKMEN

Yabancı Dili : Arapça

Eğitim Durumu

Lise : Samsun Çarşamba Anadolu İmam-Hatip Lisesi, 2012

Lisans : Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2017

Mesleki Deneyim

İş Yeri : Ordu İkizce Ashab-ı Suffe 4-6 Yaş Kur'an Kursu, 2019-2023

İş Yeri : Samsun Terme Ulviye Kır İmam-Hatip Ortaokulu 4-6 Yaş Ana
Sınıfı, 2023-2024

İş Yeri : Almanya Hamburg Başkonsolosluğu Din Hizmetleri Ataşeliği
Elmshorn Hacı Bayram Veli Camii Kur'an Kursu Öğreticisi 2024-